

V Ljubljani, dné 15. svečana 1896.

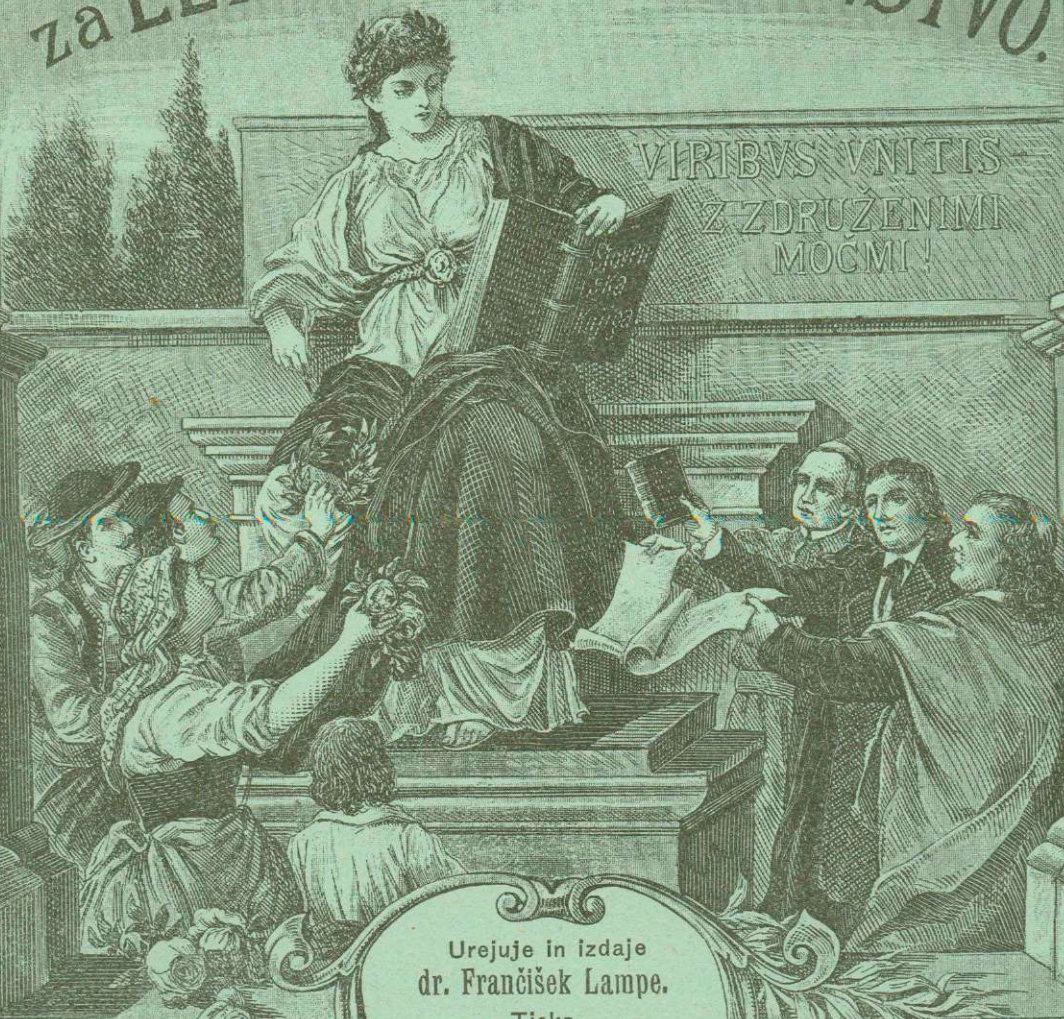
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
4.

Urejuje in izdaje
dr. Frančišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 4. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil <i>A. Hribar</i> . Osvetni boj. — Vodomec. — Varna in Diva. — Pevec	97
2. Judita. (Roman.) Spisala <i>Pavlina Pajkova</i>	102
3. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.)	110
4. Kočevje. Spisal <i>Viktor Steska</i>	116
5. Zmagovita moč duhá nad telesom. Spisal <i>dr. Simon Šubic</i> . (Dalje.)	120
6. Nova svetloba. Spisal <i>dr. Fr. L.</i>	124
7. Književnost	125
Hrvaška književnost. <i>Književno društvo sv. Jeronima: Danica. — Urota Zrinsko-Frankopanska.</i>	
8. Razne stvari	126
<i>Bajeslovne opazke. — Iz belokranjskega besednega zaklada.</i>	
Na platnicah: <i>Slovenska pesmarica.</i>	

Slike.

1. „Pustne šeme.“ <i>M. Jama</i>	97
2. Obhajilo sv. Hijeronima. Po sliki <i>Domenichinovi</i>	105
3. Sv. Hijeronim. Slikal <i>fra Celestin Medović</i>	112
4. Opatija: Morje ob burji. <i>E. Jelusič</i>	121
5. Kolo na otoku Krku	127
6. Po novi šegi. Slikal <i>S. Ogrin</i> . (Na platnicah.)	

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1895) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

„Pustne šeme.“ (M. Jama.)

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

(Dalje.)

Osvetni boj.

Prelepi dol, vipavski dol,
Okó slovenske zemlje,
Ki varno te kot raja pol
Kras skalnati objemlje!

Otok si zal tam sred puščav,
Vipava biser Krasa,
Že mnog se bíl je boj krvav
Za té od pamti-časa.

I zdaj po tebi boj besní,
In térejo se škíti,
Po tvoji travi teče kri,
Leže možje pobíti.

Osvéto hoče Ljudevit.
Popolnoma dognati;
Dokler sovrag ni ves pobít,
O miru neče znati.

Kar Kadolahovih ni meč
Pod Nanosom porazil,
V Vipavi Ljudevit besneč
Pobíl bo in pogazil.

Kot divjih srn plašljivi roj,
Ko volka spazi v grmi,
Na vse strani zbeži takoj
Po rávni in po strmi;

Kot na dvorišči perutnjad
Beži brž v skrivališče,
Kragulj če pride, kurji tat
In si obeda išče:

Tako Furlani jo vberó
Čez širni dol vipavski,
Ko vzró, da z vojno gre močno
Za njimi knez Posavski.

Junakom v prsih le goré
Pogum in srd, osveta;
Bliščeče meče in ostré
Imá panonska četa.

Kakó sovragi jo deró,
Kako se srd podžiga,
In glava pada za glavó,
Kakó se kopje dviga!

Do zadnjega bo dnes končan,
Do zadnjega pobiti
Vsi bodo, kar jih gnal Furlan
Na boj je siloviti.

Naprej na vrancu čilih nog
Pa Ljudevit prodira;
Kot prišel sam Perun bi bog,
Takó si pot odpira.

Kakó lahkotno dviga meč,
Kot bliskal bi z oblaka,
Sesedajo se krvaveč
Ob njem mož tik možaka.

Vspodbada vranca le naprej,
Vspodbada v gnečo tesno,
In maha v levo, kot doslej,
In seka dalje v desno.

Vse sulice in strele vse
Kot dračje jih odbija,
In dalje vedno še in še
Pritiska in privija.

Knez Ljudevit kot volk počné,
Če pride k ovčji čredi,
Ne jenja prej, da vse potré
Morilec smrtnogledi.

Naprej pritiska, ne nehá,
Sovraga kolje, seka,
In nič odduška mu ne dá,
Za njim tiščí kot reka.

Zatanja solnce za goré,
Pa kij se še dviguje,
In zvezde mrak prižiga že,
In boj se še bojuje.

Pri Soči so, in boj krvav
Na novo se razvname,
Ker z lepa neče dati glav
Sovrag sè svoje rame.

In sem in tje in dol in gor
Knez med sovragom teka,
Vsak mu udarec je umor,
In smrt je, kamor vseka.

O Soča, ali ne šumiš,
Da tok se nič ne čuje,
Mordà, da voda, ti stojiš,
Val borce pomiluje?

Oj Soča, li kaj peniš se
Od srda in od jada?
Kaj —? Ali nič ne meniš se,
Kedo da v klanji pada?

Poglej, kako rudeča kri
Preboja ti valove,
O Soča, te li ne boli,
Ko v krvi zreš sinove?

Poglej jih, Soča, ki bežé,
V vodáh so ti Furlani;
Vsaj to jim stôri, da živé
Do varne druge strani . . .

A Soča, ta ne čuje nič,
Kot bi srdita bila,
Še sama dvigne kazni bič,
Da rod bi pokorila.

In mnoge Kadolahce val
Oklepa in pobira;
Ne dade jim rešilnih tal,
V morjé s seboj jih tira.

Zaklan je vragu zadnji mož
Na levem bregu Soče,
In vstavita se lok in nož
Od borbe, bitke vroče.

Še Ljudevit srdito zrè,
Še pel bi meč mu v desni,
Najrajši bi, da vse potrè
Furlane v jezi besni.

Poplašal rad današnji dan
Vse Ljudevit bi škode,
In kar Slovincem je Furlan
Že prizadel nezgode.

Pa spomni zdaj se svojih mož,
Do njih dolžnosti svoje,
In v nóžnico potisne nož,
„Sestane“ rog zapoje.

In za junakom mu junak
Od vseh stranij prihaja,
K vojaku vstopa se vojak,
In vrsta se podvaja.

Sešteva Ljudevit glavé,
Le pest jih ne dostaja,
I ti mordà mu še živé,
Mordà že trop prihaja.

Najrajši Ljudevit naprej
Prodrl bi preko Soče
Nadaljevat do skrajnih mej
S Furlani klanje vroče.

Pa temna noč je, kraj neznan,
Najbolje, da počine
Tu vojna si in drugi dan
Čez Sočo jo odrine.

In kot razjarjena žival
Besni, z zobovjem seka,
Dokler sovrag jej vstaja s tal,
Zaganja se v človeka;

Tako osveta še gorí,
In Ljudevit še škrta,
Premalo zdí se mu krvi,
Premala tolpa strta.

A tu premaga druga moč:
Utrujena je vojna,
Nad polje lega temna noč,
To je ovira dvojna:

„Počij si roj!“ velí krepko,
„Postavi šotorišče,
Ohládi trudno si telo,
Tu nam je prenočišče.“

In redno v gruče razdeli
Brž cela se mu sila,
Ponočne straže preskrbi,
Pripravlja si jedila.

Na ognjih janci se pekó,
Prijeten vonj se širi,
Junaki pa se razberó
Po osem, šest in štiri.

Okrog kurišč ležeč po tleh
Vsi govore si burno,
Kako po vražjih so možeh
Mlatili krepko, urno.

Junaštva svoja pravi vsak,
Živahna je beseda,
Vsak jačji biti če junak
Od svojega soseda.

Res hrabri so junaki ti,
Pa hrabrejši v šotoru
Junaki so, ko govori
O bojnem se naporu.

Že slednji pečen je koštrun,
Možem se razdeljuje,
Najlepše kose bog Perun
Pa zase prihranjuje,

Da mu v žerjavici zgoré,
Ker ž njim je bila zmaga:
Naj vodi dalje še vojské
In v bojih jim pomaga.

Masté junaki se okrog
In vriščejo pri vini:
Perun, visoki bojni bog,
Pomôzi domovini!

Nekdó le tam pohaja sam
Ob Soče bistri vodi,
Zamišljen, bozi znado, kam,
Kdo kneza naj presodi?

Pač mu je, knezu, glava zdaj
Skrbi in misli polna,
Da težka bila ni še kdaj
Tako, tako mu bolna.

Zaveze z Varno pomni knez —
O vrla pridobitev —
A strla je pretrdno vez
Podnanoška mu bitev.

Pobratim vhaja mu v spomin,
Vojaštva sila dvojna;
A kje je Varnin vrli sin,
Kje hrabra mu je vojna?

V spominu mu je še nekđó,
Prelepa Diva mila,
Kakó ga gledala ljubkó
Kot zala gorska vila . . .

Pa vzdrami vrli se junak:
„Proč s takimi spomini,
Kedor če biti mož, junak,
Daruj se domovini.“

Bogovom v slavo, rodu v mir
V prostost pa domovini
Naj moč junakov bode zmir,
In kri naj bo in čini.

In ko junak je zvršil to,
Kar tirja domovina,
Potem srce mu je prosto,
Naj briga ga družina.

Da ljubim Divo, rad imam,
Tegá ne smem tajiti,
A pred očeta me je sram,
Kako čem prédno iti —?

On Varnin sin je, Divin brat,
Moj Svitozor pobratim,
Kaj njima grem naj zanjga dat,
S čim njima naj ga platim?

Odnesel sel je v Varnin grad
O sinu sporočila,
Mordà še knez goji kaj nad,
Da bova se vrnila.

O moji je prisegi čul,
Da sin se najti mora.
In glej, sovraga sem sesul,
A ni ga — Svitozora.

Bogovi, če sem pač kedaj
Potreboval pomoči,
Gotovo rabim jo sedaj,
V tej tuge polni noči:

Naj dalje koljem in morim —?
Saj ljudstvo to ni krivo;
Le Kadolaha naj dobim,
Telo mu derem živo.

Prisegel sem, in to veljá,
In čuli ste, bogovi,
Ne jenjam, dokler se ne zná,
Kje pravi so sledovi,

Sledovi, kje pobrátim moj,
Knez Svitozor prebiva,
Živi še, ali strl ga boj,
In v Mórani počiva —?

Ko to dosežem, grem nazaj,
Da Varni vse naznanim,
Perun, daj, da mu dobro vsaj
Takrat obelodanim.“

Za valom v Soči val brhkó
Pritaka in izginja,
Tako se knezu mísljij sto
Poraja in spodrinja.

In kot nemirno je morjé,
Ko vihre vrejo ljute,
Oj Ljudevitovo srcé
Ima jednake čute.

Vojaki mu pospali so,
V počinku vojska diha,
Krik bil je, ko se klali so,
Sedaj pa noč je tiha.

Čuj, nočna straža se glasí —
Kedó ne dá jej mira?
Glej, straža zvesta dede tri
Pred Ljudevita tira:

„Visoki knez in naš župan,
Mi tvoji zvesti sluge,
Nas k tebi v sili Timočan
Od Kolpske šilja struge.

Pokrajina je naša, znaš,
Ravnotna in prostorna,
Deželo v lasti ti imaš,
Pa knez jo hoče Borna.

Odkar te, kneže, ni domá,
In tukaj se bojuješ,
Deželo Borna ti teptá:
Kaj nič o tem ne čuješ?

Požgal ti je že sto gradov,
In k Sisku ti prodira,
In bojevit je roj njegov,
In narod tvoji umira.

Odrinimo! glasi se klic,
Odrinimo nad Borno,
In poplačajmo broj krivic
Nad dušo to uporno!

Na jutru zarija še spí,
In ni še žarke boje;
Ko Ljudevit na boj hiti,
Vodómeč v Soči poje:

Vodomec.

Stoletja že prebivam tú,
Bojazni nimam, ne strahú,
Če tudi so v neslogi
Že tod se bíli mnogi.

Že mnog je v Soči mi zaspal,
In okrvavil Sočin val,
In mnogega junaka
Še smrt v valovih čaka.

Stoletja star sem vodni mož,
Pa toliko ni klal še nož,
Kot je moril sinoči
Ob vodi moji, Soči.

Knez Ljudevit želi si mir,
A Kadolah samó prepír,
Posavčan pred Furlani
Le stara prava brani.

Zaradi vere ni pretep,
Po lepi krajini pohlep
Pritiska od večera,
In ne krščanska vera.

Saj novi uk je uk mirú,
In ne prepírov, kakor tú
Med sabo rod se kolje,
S krvjó poliva polje.

Oj, hiti brzo nam v pomoč,
Oprosti sela naša,
Sovražnik ropa dan in noč,
Čegavo je, ne vpraša.

Popusti ptujce, boje tú,
Izdajico naklesti,
Odrini z vojno brž domú
V pomoč deželi zvesti!“

Knez vzdrami se iz domišljij,
Za glavo se poprime:
Oj, da mi mora péti kij
Od pómladi do zime.

To čini mi sorodni knez,
To delajo mi bratje,
Pletó s sovragi, Franki, vez
Primorski mi Hrvatje:

Hoj, kvišku, bratje, hrabri roj,
Naj bo dovolj počitka,
Nov čaka nas ob Kolpi boj,
S Hrvati nova bitka!

Kot po naključji bi z nogó
Zagazil na mravljišče,
Brž glava vstaja za glavó,
Vse giblje šotorišče.

Brž škite si pobirajo,
Opašajo si meče,
Rogovi vojni svirajo,
Razvrščajo se gneče.

Kedó med njima prav imá,
Doženeta naj si samá,
Pa krive so pogodbe,
Kjer meč zvršuje sodbe.

In téga več trpel ne bom,
Da tekla kri čez moj bi dom,
In Soče bistri vali
Krví ne bodo prali.

Pa zdaj gre Ljudevit nazaj,
In nekaj časa točil vsaj
Ne bo krvi mi vroče
Ob valih moje Soče.

Prav, Ljudevit naj poravná
Razpor med rodom prej domá,
Potem naj meč nabrusi,
Da s ptujci se poskusi.

V ozadji vstvari varnost prej,
Potem šele za vragom glej,
Ko vtrdiš se močnejše,
Potem prodrí čez meje.

Pa vendar knez bi tu ostal,
Da bi o Kadolahu znal:
Čez Sočo so Furlani
Ga nesli v smrtni rani.

Ko to bi znal, bi mu sledil,
Še danes v pest bi ga dobil,
Potrl bi ga do cela,
In zmaga bi slovela.

In zvedel bi, kar krški dvor
Želi, kje biva Svitozor,
Proč bila bi priseza,
Ki zdaj še veže kneza.

Posvetne zgodbe tok je tak,
Da mnogo je zavito v mrak;
Drugač bi bilo dosti,
Ko znal bi svet skrivnosti.

I Ljudevitu Kadolah
Prišel bi danes v pest odmah,
Pa boj doma besneči
Vso srečo mu prepreči.

Zaklad je v gori mož iskal,
Pa se prerano je skesal;
Zaklad se jel je znati,
Pa nehal je kopati.

Več let brodaril je mornar,
Da bi zasledil sreče žar;
Mornaril je čuječe,
Da ne bi zgrešil sreče;

Zadremal je trenutka dvá,
Takrat pa sreča priveslá;
Mornarja ni objela,
Naprej je odhitela.

Varna in Diva.

Prelepi grad vrh skale v krškem doli,
Kot skrben varih s skale zreš okoli;
Oj, kolikrat si čuval narod svoj,
Ko pribesnel v deželo ljut je boj.

Od nekdanj ljudstvo bilo ti podložno,
In tebe slušajoč je bilo složno,
S teboj se rod je v miru veselil,
S teboj se v boju narod je boril.

Večerno solnce gre za laške griče,
Počasi narod v kočje se umiče;
Večera spevi ne pozdravljajo,
Od solnca nič se ne poslavljajo.

Oj, kje je narod, narod preveseli,
Kako kedaj mladeniči so peli,
Oj lepi dol, prelepi krški dol,
Kaj tare ljudstvo tvoje, kaka bol?

Grad tih je, kot da nikdo v njem ne biva,
A knez je stari v njem in mlada Diva,
Pa k njima sta se naselila v grad
Bolezen bridka in obupni jad.

Na postelji leži ubogi Varna,
V možganih mislij vojska je viharna,
Na srcu pa čutil teží mu kup,
In kup mu završuje bol, obup.

Pač mu jestvin donaša devče mlado,
In z vsem, kar grad imá, mu streže rado,
Pa jed nobena ga ne okrepi,
Nobeno vino ga ne razvedrí.

„Tú sedi k meni, Diva, hčerka moja!“
Odprè bolestno Varna usta svoja,
„Vsaj ti ostani mi in sedi tú,
Saj Svitozora več ne bo domú;

Da tebi vsaj potožim naj bolesti,
Ki kakor kamen mi ležé na vesti!“
Tik sede Diva s solznimi očmi
In na očeta glavo nasloní.

„Oh, zdí se mi, da nas so zapustili
Bogovi in k sovragu se nagnili,
Da, zdaj nad nami samo besja noč
Poskuša svojo črtopolno moč.

Oh, kaj mi bilo je, da slal sem sina,
Da strt je on in strta domovina:
Jedinca sina mi zaklal je meč,
In vojska hrabra se ne vrne več.

Mladostnega, neskušenelega v boji
Premágali so mnogobrojni roji,
Pripasati imel bil moj bi meč,
A ni ga; s tem zagrešil sem največ.

In Ljudevit ni kriv, saj on priseza —
In resen rek je Ljudevita kneza —:
Da prej ne bo mirú imel Furlan,
Dokler sledú o sinu ni na dan.

A ná! Doma mu rogovili Borna,
Dalmacija postala je uporna,
In ni še zvršil bojov svojih tam,
Že Ljudevita kliče boj drugam.

In to je bol, ki me mori in kolje,
Ker sam ne morem iti v bojno polje,
In da bolan ležati moram tú,
Ko krog in krog sovrag ne dá mirú.

Pozabil bodem Svitozora sina,
Da le ostane mirna domovina;
Bogovom le polagaj še darov,
Da zmaga Ljudevit in meč njegov.

Kako je, Diva, z ljudstvom mojim v doli,
In kaj počenja narod mi okoli?
Je zvest mi narod še tako, kot prej,
Kako se ljudstvo véde, hči, povej?“

„Ti vprašaš, oče, kaj tvoj narod dela?
S teboj dežela vsa je obolela:
Tvoj zvesti narod plaka noč in dan,
Odkar je zvedel, da si ti bolan.

In slednji dom izgubo objokuje,
In po junakih padlih ti vzdihuje,
Ta kres si mnogi je nevesto zbral,
Pa v borbi je pod Nanosom zaspal.

Ti vprašaš, oče, kaj godi se v rodi?
S teboj žaluje narod, knez, povsodi,
Za tvoje zdravje zmir žrtvujejo
K bogovom svétlim ti vzdihujejo.

Pripravni vse so zate žrtvovati,
Imenje, kri, življenje zate dati,
Za meče srpe dajo ti, kosé,
In kar železja v hiši še dobé.

In sami kujejo že meče nove,
Nasajajo bodala na drogove,
In v kije žreblje stavijo ostré,
Povsod za boj se úrijo možjé.

In žene dati hočejo uhane,
In pase z zlatom, srebrom okovane,
In deve prstane ti dajo z rok,
Motvoze same pletejo za lok.

Ne tarnaj, oče, narod ves te ljubi,
Nikar še upov zlatih ne izgubi,
In zate zoper vraga slednji mož
Do zadnjega nastavi oster nož.

In ded Moran na žrtveniški skali
Bogovom vedno sveti ogenj pali,
In že nam prerokuje boljše dni;
Naj nič bodočnost, knez, te ne skrbi.“

„Da ljubi rod me in dežela cela,
To vérujem, a roka mi je vela,
Kedó naj v vojski vodi narod moj,
Kedó pripravlja na preteči boj?“

„Saj Ljudevit ti je pobratim, oče,
Kar tebi ni, to njemu je mogoče,
In jaz junaka poprosila bom,
Da brani grad in tebe, rod in dom.

Saj Ljudevit železni ima roki,
Brezvspešni vanj sovražni so naskoki,
Kjer boj imel je, vrage je sesul,
Da bežal bi, tegá nikdo ni čul.

On up je tvoj in moj in trdna nada,
On up naj roda, krškega bo grada,
In Svetovit pomoči hoče bog,
Saj dobro mi svedoči tajni rog.“

„Da, na bogove stavim upe svoje,
Na Ljudevita in njegove roje,
Samo da kmalu spet ga tukaj zrém,
Da z modrim svétom dalje ga podprém.

Pa idi hči, do starega oprode,
Do Vraza, da na gosli mi zagode,
Naj mi zapoje kak vedrilen spev,
Da zabim malo svojih tog in rev.“

Odide Diva, deklica prekrasna,
Solza poteče jej čez lica jasna,
K očetu gori, Vraza odsloví,
Pred grad pod lipo sama odhiti.

Kedó pač Ljudevita teže čaka,
Kot ona čaka ljubljenca in plaka,
Kedo si Ljudevita bolj želi
Od nje? O dolgi dnevi in noči . . .!

Pevec.

Ljubko priklila
Zlata je Vesna,
Zemlji stopila
Spona se tesna.

V dupla zbežali
Ljuti so besi,
Skrila se v skali
Mórana v lesi.

Tekajo v doli
Vile poljanke,
V brdih okoli
Vile gorjanke;

Trosijo v cvetje
Rast in zelenje,
V mlado proletje
Bujno življenje.

Božičev truma V drevju ne jenja, Dokler ni šuma Polna zelenja.	Spejo orači, Pridni na delo, Njim pomagachi, Bógov krdelo.	Kurent poorje, Sitivrat seje, Járil čez morje Górek priveje.	Vile pod nebom Vodo lovijo, Z mavričnim žlebom Zemljo škropijo.
Niso vsa drva H krati zelena, Bukvi je prva Čast podeljena.	Roka preblaga Boginje Lade V zémľjo polaga Drage zaklade.	Zemljo ljubkuje Solnce z oboka, Zemlja vzgojuje Dvojčka otroka,	Če dá viharja Stribog na polje, Trut pa ustvarja Vreme brž bolje.
Ko Svetovitu Solnčnemu bogu V jutranjem svitu Plešejo v logu,	Boginja Živa, Žitja nosilka, Dá, da izkljiva Sleherna bilka.	Dodolo, Lado, Ljubljenca vilam, Ima vse rado, Brani ju silam.	Vsi so veseli Škrateijčki mali, Šetek pri jeli Čadež na skali.
Bukve zelene Veje otroci, Dédje in žene Imajo v roci.	Ko Porevita Rugevit zmaga, V tla rodovita Zrnje se vlaga.	Če pa Belina Žezlo je vroče, Neha vročina Mokoš dá moče.	Krška dolina! Prija te vlada, Bógov družina Z blagri obklada.

(Dalje.)

Judita.

(Roman. — Spisala Pavlina Pajkova.)

I.

Vroče je pripekalo solnce v veliko šolsko sobo skromnega trga na Slovenskem. Prašni toplomer, ki je visel na žreblju tako velikem, da bi se bile lahko lestvice nanj obešale, kazal je 25 stopinj toplote. In šola je bila še prazna. Kako visoko dospe šele čez kake pol ure, ko bo 60 do 80 paglavcev podkurilo zrak s svojim razgretim dihanjem! Muhe so v kolobarjih veselo plesale ter se zadevale na šipe zaprtih oken. Samo jedno okno je bilo na pol odprto, in skozi to je sedaj pa sedaj prifrčal v sobo debel sršen ali drobna osa ter s svojim bučanjem oglušal tanko brenčanje muh.

Vrata se odpró. V sobo stopi starikav, nekoliko že sključen mož. Bil je bledih, upadlih lic, kakor človek, ki se ubija čez svoje moči, a častite in prijazne zunanosti. Njegovo kretanje je bilo navzlic temu gibčno in živahno, njegovo oko navdušeno. Bil je domači učitelj. Stopil je s krepkimi koraki na sedež in ondi pospravil po mizi, nalil črnila v tintnik, postavil ravnilo na desno, odprl miznico ter prebiral po katalogu in ob tem kimal ali majal z glavo, kakor bi hvalil ali grajal. Nato stopi s sedeža in se ozre po šolski sobi. Njegovo oko je kazalo, da mu je dobro pri srcu. Videti je bilo, kakor da je ta preprosta sobana z oglaženimi klopmi in s pajčevino po stropu ves njegov svet. Po prahu, ki je kril klopi, bile so utisnjene posamezne črke, številke, imena, tu

pa tam tudi kaka čudna podolgasta ali trioglata človeška glava, s krivim, dolgim nosom, velikimi ušesi ali štrlečimi rožički, sami izdelki bosonogih umetnikov, ki se po pet do šest ur na dan nauživajo po onih klopeh modrosti in učnosti. In starček, ki je bil teh veleumov učitelj, voditelj, da, celó nekakšen oče, nasmehne se dobrohotno vpričo porednostij svojih gojenčkov. Saj jih hoče do dobra posvariti, ker se bavijo s takimi praznimi stvarmi, med tem ko se on ubija s poučevanjem in razkladanjem; a sedaj, ko jih ni še tu, ne more zakriti nekega veselja ob igračah, ki ga spominjajo njegovih otročjih let. Ali ni delal tudi on prav tako v oni davni presrečni dôbi nagajivosti in porednosti?

Zazdi se mu, da je zaduhlo v sobi. Odpre široma vsa okna. Ozre se okoli šolskega poslopja in se začudi. Še nobenega otroka od nikoder; vse tiho krog in krog! Le tam po majhnem dvorišču stopa počasnih lenih korakov zaspani maček in poleg pasje kolibice se preganja domača kuretina, zobaje ostanke od poldanske mize hišnega variha, zvestega Fida. Le-ta čepi sit in zadovoljen na pol v kolibici, na pol izven nje, z gobcem naslonjenim na sprednji šapi, z očmi rdeče obrobjenimi, zaničevalno uprtimi na lačno druhal v svoji bližini.

Hipoma začne z repom mahati in pogled mu postane mil in goreč. Zagledal je na oknu sebi nasproti svojega gospodarja, učitelja. Le-ta mu namigne z roko v znamenje, da ga ume, potem se odmakne od okna.

„Še nobenega otroka ni videti“, zamrmra sam za-se; „kaj to pomenja?“

V tem trenutju odbije ura na zvoniku pol dveh. Učitelj pogleda na svojo žepno uro; ta je kazala tri četrti na dve. „Nekdo je imel opravi z mojo uro tedaj, ko sem spaval popoldansko spanje“, misli si z nasmehom. Brž uravna uro po cerkveni. Vedel je, kdo se v njegovi hiši tako živo zanima za ure. Njegov vnukec, ki je bil prišel na poset k dedu in babici in ki je bil njegov Benjamin: devetletni Jožko vedno pravi, da hoče postati urar; le-ta se je zopet skrivaje vadil svojega bodočega poklica.

Sedaj se začuje pred vežo cepetanje nog. Vrata se odpró, in truma šolarčkov obojega spola, majhnih in velikih, bosonogih in obutih, umazanih in umitih, drznih in pohlevnih se vsuje v sobo. Z velikim ropotom gre vsak na svoje določeno mesto. Nered je trajal samo nekaj trenutkov, dokler niso prišleci posedli. Čuli so se potem samo koraki učiteljevi, ki je hodil gor in dol po šolskem prostoru, slehernega otroka motré s svojim dobrohotnim pogledom. S tem čudovitim pogledom, ki je bil značilen zanj, vzgajal je učitelj najbolje svojo mladež. Ž njim je vzdrževal red in dostojnost v šoli, ž njim si je pridobival in ohranjeval pri učencih dolžno pokorščino in spoštovanje, ž njim je brzdal najrazposajenejše dečke, ž njim omehčeval še tako odurna srca svojeglavnih dekletec. Nikoli ali pa redko kdaj je bil osoren z otroki, nikoli jim ni grozil niti dajal zaušnic, samo včasih je grajal, a hvalil veliko rajši. Vedel je, da pohvalna beseda je tako potrebna častilakomnosti mladega duha, kakor je tibi, gosti dežek potreben mladi, nežni rastlini, da hitreje požene in čvrsteje vzraste. Modri mož si je bil vzela za načelo, da je učenčeva ljubav do učitelja boljša vspodbuja k dobremu delu, nego strah, kateri se navadno maščuje nad strahovalcem.

Klopi so bile le deloma napolnjene. Brž je učitelj spoznal, da manjka še tretjina učencev. Šel je še nekolikokrat gor in dol po sobi, ko so učenci varno potegovali iz torbic in košaric knjige in pisanke, da ne bi šumele. Sedaj pa sedaj se vrata počasi odpró in po prstih stopajoč, žarečega lica, potnega čela in brez sape pride kak zakasnjeneč, plašno oziraje se na gospoda učitelja, ali se bo hudoval nanj zaradi zamude. In ko ga zadene oni pomembni učiteljev pogled, brž povese vsplahene oči, rdečica ga oblije, usta mu zatrepečejo, ne kakor bi se bal graje ali kazni, temveč ker vé, da je užalostil svojega dobrega učitelja.

Čas je, da se začne uk. „Kaj je to“, oglasi se zdajci učitelj, „da pogrešam toliko učencev?“

„V moji klopi še ni Tončke, Milice — v moji Lojzike, Micike, Rezike, v moji ni Kovača, Stresa, Podobnika . . .“ kričé v jedni sapi otroci vsi vprek.

„Tiho, tiho!“ oglasi se učitelj, in vsi učenci obmolknejo.

„Povej ti, Matija“, reče učitelj najstarejšemu dečku, ki je sedel v zadnji klopi, „ali veš, zakaj je danes izostalo toliko tvojih tovarišev in tovarišic?“

Vprašani pogleda v zadregi po svojih součencih, kakor bi hotel reči: Ali smem govoriti?

Učitelj to zapazi, a se dela, kakor da ni videl. „Potem pa ti, Jernej, povej, ker je Matija izgubil govornico“, reče nato smehljaje se proti drugemu dečku sosedne klopi.

Fantek sicer vstane, vendar ne izpregovori.

„No, ali je to pokorščina?“ zakliče učitelj navidezno nevoljen, da otroci niso zaupni, kakor so bili navadno.

Nekaj trenutkov je v šoli vse tiho kakor v grobu. Otroci sedé nemi s povešenimi očmi.

Učitelj je bil čimdalje bolj vznemirjen in se je čudil tej prikazni.

Mala deklica, ki je sedela v prvi klopi, zibala se je nemirno na svojem sedežu ter privzdigovala večkrat svoji bistri, odkritosrčni očesci do gospoda učitelja, kakor bi hotela reči: Jaz pa bi povedala.

„No, ali nihče med vami nima več zaupanja in udanosti do svojega učitelja?“ reče učitelj z glasom, ki je naznanjal njegovo žalost. Ob tem se njegov pogled ustavi na omenjeni deklici.

Ta pogled ojunači dekletce. Takoj vstane in zakliče iz cele duše: „O, jaz povem vse, gospod učitelj, vse.“ — „Jaz tudi povem, kar vem.“ — „Jaz vem še bolje, nego ti.“ „Prosim, gospod učitelj, da smem jaz povedati“, vzklikne več glasov kakor iz jednega grla.

Učitelj se nasmehne. V stran se obrne, da zatre solzo, katera mu je silila v oko. O ta ljuba, ljuba deca, kako mu je prirastla k srcu, in kako tudi ona njega čisla in ljubi! Da, ljubi! Evo največjega plačila za dolgoletno, vstrajno njegovo požrtvovalnost in ljubezen!

Z roko namigne, da se otroci pomiré. „Naj le Milka pové“, reče, „ker se je prva oglasila.“ A Milka ni znala dosti povedati. V njeni šestletni glavici se misli še niso bile uredile tako, da bi si bila mogla napraviti razločno podobo.

„Čarovnica je prišla, pa so šolarji zbežali domov“, reče z nedolžno najivnostjo, ki je lastna nezrelemu otroku.

„Čarovnica?“ ponovi učitelj, kakor da ni prav razumel, in jo neverno pogleda. „O kakšni čarovnici govoriš? Ali nisem pred kratkim tu v šoli razlagal, da čarovnic in vedežev ni, in da se pregreši, kdor kaj takega veruje?“

Dekletce pogleda zvedavo učitelja, kakor da čuje šele danes v prvič njegov glas. Na to strese glavico in méni prepričevalno: „In vendar naš ata, in naša mama, in naši sosedje in vsi, katere poznamo, pravijo, da je ona prava čarovnica, in da se je moramo izogibati.“

„Ona? Kdo je ta ona?“ pozveduje učitelj, vedno bolj radoveden.

A dekletce méni, da je z besedo „ona“ vse povedala, in zopet ponavlja, toda bolj s podarkom: „Pač ona, ona.“

„Ona, ki ni od todi“, prihiti jej druga deklica na pomoč.

„Ona, ki se s knjigo v roki izprehaja.“

„Ona, ki nabira samo strupena zelišča, — in ki v cerkev nikoli ne pride“, oglašajo se posamezni otroci prostovoljno.

„Jaz se je ne bojim“, dé deček, ki je doslej vedno molčal, „prekrižam se pobožno pred njo, pa mi ne more škodovati.“

„O, tudi prekriževanje vselej ne pomaga“, razlaga drugi deček. „Cerkovnikove sestre hči, ki je lani prišla s svojo materjo na naš semenj, prekrižala se je pred njo, kakor so jej svetovali, in ob tem še bežala, kolikor so jo nesle peté, vendar ji je spodrsnilo in zlomila si je nogo. Še sedaj hodi ob palici.“

„Kaj pa naša Belka, ki je na paši požrla travico, katere se je ona dotaknila? Teden potem je poginila“, hiti drugi.

„Jaz pa“, oglasi se debelušen fantek, ki je bil znan zaradi lenobe, „kadar jo slučajno srečam na pot v šolo, v trenutju pozabim, kar sem se bil prej učil; danes gotovo ne bom več znal svoje naloge, ker sem jo tudi zagledal.“

„Otroci, otroci! Ali kaj takega čujem od vas?“ prestriže učitelj ves zavzet njih navdušeno pripovedovanje. Zaslutil je, koga mislijo otroci. Nikoli ne bi bil verjel, da se more takšna praznoverska nezmiselnost izcimiti v tako zdravem in pametnem narodu, kakoršen je slovenski, v takem kraju, kakoršen je tukajšnji, kjer deluje on že štirideset let za omiko duha in srca. Hudo mu je v srcu, saj otroci ne govore in ne čutijo po svojem prepričanju, temveč po narekovanju in po prepričanju svojih roditeljev, katere je bil izvečine tudi on sam vzgojil. In da je bil ves njegov trud brez sadú? Žalosten je sedaj spoznal, da praznoverstvo ima semtertje še vedno večjo moč na preprosto ljudstvo, nego modri, zlati nauki, katere delita cerkev in šola.

„Otročiči moji, otročiči moji!“ ponovi še jedenkrat učitelj. „Za to vaše govorjenje sem zvedel šele danes? Zakaj mi niste poprej povedali, zakaj mi niste zaupali?“

Otroci se spogledajo; po šoli nastane nemir. Učiteljeva pobitost in pritožba je pretresla mlada

srčeca, vsako po svoje. Zadrega, vsplāšenost, trmavost, nevernost, bolest, ljubav in udanost se je kazala na njih obrazkih. Nekateri bolj mehkočutni tiho zajočejo, tako bridko jih je zadelo učiteljevo očitānje; drugi bolj trmavi se krepko drže svojega prepričānja, a ob tem se jim vendar smili potrti dobri učitelj.

Milka si tudi briše oči, čeprav ne vé, čemu ves ta tužni prizor. A ker se joče njena tovarišica, méni, da mora še ona. V tem pa jej šine nekaj v glavo. Gospod učitelj je bil njo prej odlikoval, ko ji je dovolil, da je prva govorila. Zavest, da je ona več nego so drugi, dá jej pogum, da bi povedala še nekaj. Tiho gré iz klopi in se spoštljivo približa učitelju. Ta je bil pristopil k oknu in je ondi nepremakljivo stal, kakor v nekaj zamišljen.

„Gospod učitelj“, reče dekletce in ga potegne za rokav, da obrne nase njegovo pozornost, „jaz bi vam bila že davno rada povedala o naši čarovnici, a mati so mi to prepovedali. Dejali so, da mi potem čarovnica očara jezik, da ne bom mogla več spraviti glasú iz ust.“

„Meni so mati prav tako grozili“, ogласi se nekdo izmed šolarčkov.

„Meni so tudi doma prepovedali govoriti o čarovnici.“

„Jaz tudi nisem smela govoriti. — Tudi jaz ne. — Tudi jaz ne.“

Šola je odmevala enakih izjav.

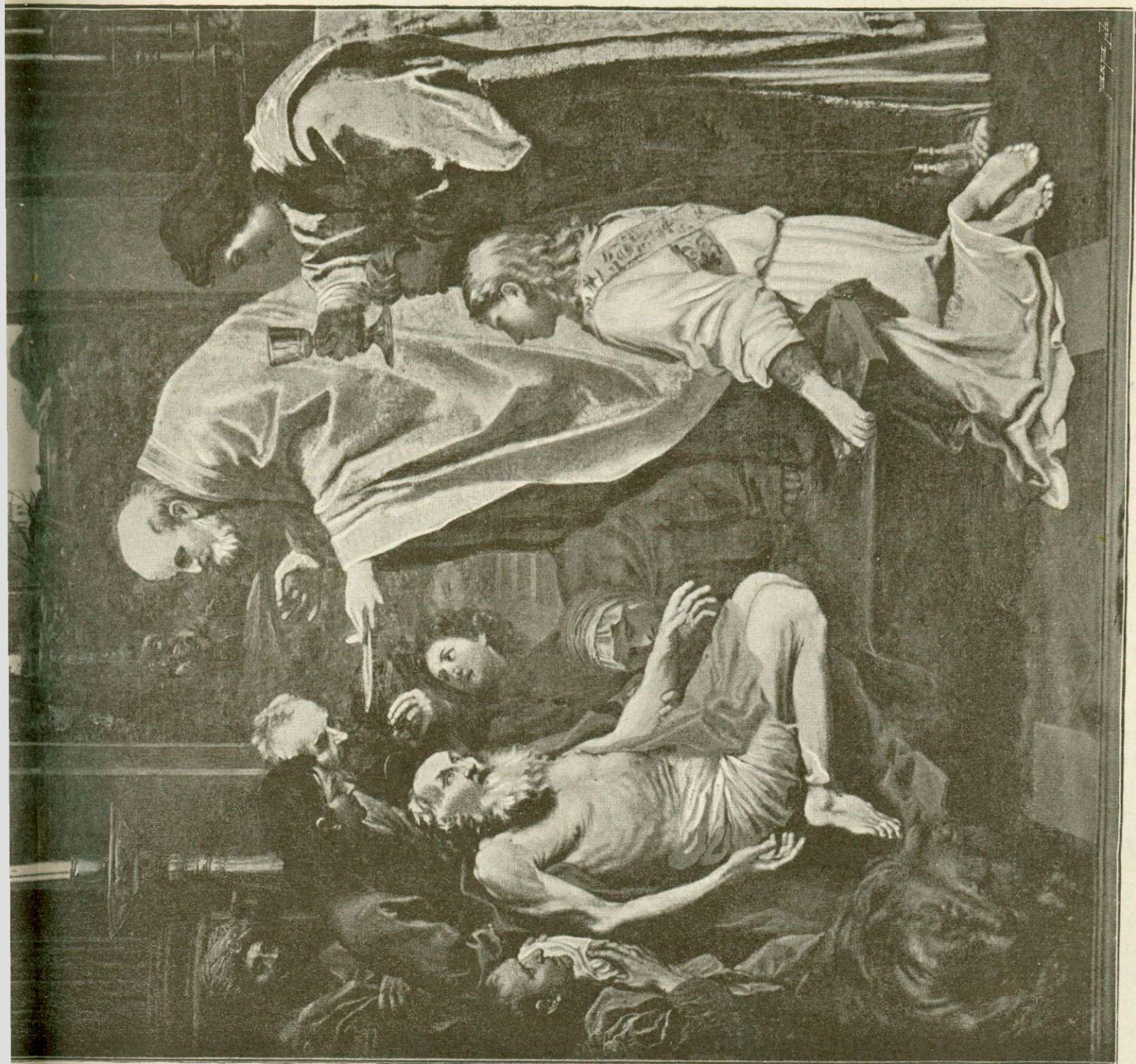
Učitelj se obrne proti šoli. Njegov obraz je bil bledejši nego sicer.

Rad bi bil sicer zopet govoril, kako napačna je prazna vera, a za sedaj se mu je zdelo najboljše, to stvar pustiti, da se pomiré mladi duhovi. Začel je torej pouk. A ona živahnost, ona pozornost in marljivost, ki mu je sicer olajševala delo, pogrešala se je danes pri učencih.

Tudi učitelju beseda ni tekla lahkotno, vspodbudljivo, kakor po navadi; mračno je bilo njegovo čelo, nestalno njegovo oko in nemiren njegov glas. Vse je kazalo, da danes ni šola taka, kakoršna bi morala biti.

II.

Lepo jutro je bilo. Po dolgi beli cesti, ki se je od trga naprej ure in ure hodá vila med skalnatimi gorami poleg zelene Soče, izprehajali

Obhajilo sv. Hijeronima. (Po sliki Domenichinovi. „Dom in svet“ str. 23.)

sta se dve moški osebi. Jedna izmed njiju životna, s počasnim kretanjem, sneženo bele glave in mirnega, resnega pogleda, bila je podoba častite starosti, one starosti, ki ne pozna ne zavisti, ne obžalovanja, katera po borbah in izkušnjah življenja ne zaničuje sveta in njega slabostij, temveč ga pomiluje ter mu radovoljno posvečuje svoje moči, da ga tolaži ter mu pomaga.

Druga oseba, visoka in šibka, z živahno, krepko donečo govorico, z lahkotnim korakom, kakor bi hotela vsak trenutek na nevidnih perutih povzdigniti se od tal, smelega, hrepenečega pogleda in smehljajočih se ust, bila je podoba utelešene mladosti, ki vedno hrepeni po jasni sreči.

„In tako, mladi moj prijatelj“, reče starejši proti mlajšemu, „toliko sva se že danes o tem in onem pomenkovala, a povedali mi še niste, kakšnemu stanu se mislite odslej posvetiti.“

Oprava onega, ki je tako govoril, naznanjala je, da je duhovnik; mi samo pristavljamo, da je bil domači župnik. Ogovorjeni mladenič pa je bil sin nam že znanega trškega učitelja. Prišel je bil sinoči iz mesta domov, v mestu pa je bil dan poprej napravil zrelostni izpit.

Mladenič lahko zardi. „Bojim se, da mi ne boste verjeli, gospod župnik, ako vam odkritosrčno povem, da se doslej še nisem prav odločil za nobeden poklic. Ta in oni stan sem že jemal v poštev, a vselej sem vsled odsvetovanja ali kakšnega drugega pomisleka odložil sklep na primernejši čas.“

„A ta čas je menda vendar že prišel?“ méni župnik pomenljivo.

„Seveda je prišel, pa še skrajni čas; a verujte mi, da še nikoli nisem bil radi te važne stvari v večji negotovosti in v večjih zadregah, nego baš sedaj“, odvrne abiturijent.

„Le tehtno in resno premišlujte sami sebe in svojo нрав, svoje nagone in nagibe, tu pa tam pozvedujte tudi pri izkušnih ljudeh, kakšne so razmere v tem ali onem poslovanju, potem se ozirajte tudi na željo svojih roditeljev, pa koliko in kako dolgo bi vas oni mogli gmotno podpirati, a pred vsem se priporočajte Bogu, da vam pokaže pravo pot, po kateri bi varno hodili“, svetuje župnik.

„Ko bi šlo po materini želji, posvetil bi se duhovskemu stanu; oče pa bi me rad videl na stolici, seveda ne ljudskih, ampak srednjih šol. Jaz pa —“

„No, kakšen je pa vaš vkus?“ nasmehne se župnik, ker je mladenič nakrat obstal sredi stavka, ustavi se ob potu ter se radovedno ozre nanj z dobrohotnim pogledom.

„Dovolite, gospod župnik, da opustim za danes odgovor na to vprašanje“, odvrne mladenič, kateremu je bilo ime Viljem. „Prihodnje

dni se mora stvar rešiti, in potem bode te vi prvi, kateremu zaupam svoj sklep, katerega poprosim sveta.“

„Dobro, dobro, saj ni radovednost, temveč samo moje prijateljstvo do vas, ki me sili spoznati vaše načrte o bodočnosti. A glejte, skoro bi bila šla mimo pokopališča, ne da bi se spominjala preminulih bratov.“ To rekši, obrne se župnik proti majhnemu ličnemu pokopališču, ki je stalo na prijaznem griču ob poti tik njiju, sname klobuk, in gibanje njegovih ustnic je kazalo, da priporoča božji milosti vse one, ki ondi spavajo večno spanje. Pogled mu je ob tem krožil po raznih gomilah, in odsev njegovega očesa se je neprestano preminjal: sedaj je bil mil, sedaj otožen, sedaj ganjen.

Viljem, ki se je bil po gospodovem vzgledu tudi odkril, zrl je z nekim češčenjem na župnikov obraz. Slutil je, kaj se godi v njegovi duši, zato je nehoté vzdihnil sam pri sebi: „Blagor tebi, da imaš tako živo vero!“ Skoro, da si je želel biti v njegovem položaju. Kakšen pokoj, kakšna ljubezen objema njegovo blago, požrtvovalno dušo! In hipoma se mu je zazdelo, da duhovski stan, ta vse premalo čislani, ker premalo poznani stan, stan, katerega se mladeniči toliko bojé, ker se v njem zahteva preveč osebnih žrtev, preveč samozatajevanja, je čez vse častit in vzvišen onemu, ki se mu udá popolnoma, pogumno izruvši iz srca hrepenenje po toliko omahljivi, a redko kdaj dosežni zemski sreči. Ali bi se čutil močnega dovolj, da se odpové čarom, katere mu tako zapeljivo obeta svet? Tako je sebe nehoté popraševal, in močno utripajoče srce mu pravi, da za to ni sposoben. Mladostni njegov duh hrepeni po slobodi, vsaka žilica v njem koprni po veselju, nemirno srce njegovo po izpremembah, po življenju, po sreči. Da, neka sreča mora biti na svetu; on sluti njeno slast, zato jo mora doseči. A pri onih tužnih gomilah ni sreča doma. Odpirati uho bedi življenja, a srce zapirati najnaravnejšim čustvom, to se ne pravi živeti, temveč mučno, dolgo hirati. Ne, ne, v tem trenutju je čutil, da duhovski stan, čeprav je lep in častitljiv, vendar ni zanj.

Župnik je domolil. Ozre se na Viljema. Ta je bil ves žareč v lica, in njegovo oko je kazalo njegovo dušno stanje.

Župnik mu potrka prijazno na ramo. „Vaš duh je poletaval v jasne višave med tem, ko je moj gledal ničnosti sveta. Vidi se vam, da se življenja ne bojite. V ognju svojih dvajsetih let vidite svetlobo tudi ondi, kjer se nahaja tema. Ne zamerjam vam. V življenju, res, se ne nahajajo ona nebesa, katera si mladina v njem domišljuje, a tudi ne oni pekel, kakor ga nekateri črnogledci opisujejo, temveč življenje je neka mešanica radosti in bolesti, in največkrat

je od nas odvisno, ali nam je srečno ali nesrečno. Iz tega sledi, da je človek v vsakem stanu lahko srečen in zadovoljen, ako le resno hoče in se trudi, ako se z udanostjo in ljubeznijo podvrže njega zakonom in žrtvam. Brez žrtve in neugodnostij pa ni nobenega stanú, lahko mi verjamete.“

Viljem je med župnikovim govorjenjem povsil oči. Zdelo se mu je, da se v njegovih resničnih besedah skriva tajno svarjenje. Nekaj časa je stopal tiho zraven župnika; v tem hipu ni vedel, ali bi bolj zaupal besedam izkušenega moža, ali pa slutnjam svojega nestrpnega srca.

A prav tedaj švigneta mimo njiju dva majhna dečka, kakor bi bežala.

„Bog nebeški!“ zakliče župnik v skrbeh, „kaj se vama je pripetilo, da tako dirjata?“

Dečka se ne ustavita ob tem vprašanju; samo mlajši izmed njiju, ki je zaostajal nekaj korakov za svojim tovarišem, spoznavši župnika, privzdigne klobuk in zakriči z nerazločnim glasom: „Čarovnica gre!“ —

„Kaj je dejal deček?“ popraša župnik spremljevalca, ker ni bil čisto razumel besedij.

„Da gre čarovnica“, razjasni Viljem smeje se.

Župnikovo čelo se zmračí. „Nesrečno babje-verstvo!“ zamrmra sam pri sebi žalosten. „Kdo bi verjel, da je ljudska domišljija tako malo modra! Pa kdaj in zakaj je to nesrečno, pomilovanja vredno dekle postalo strah in groza vsej okolici? Nikoli še ni komu kaj žalega storila. Res, da je njeno vedenje nenavadno, kakor je tudi nenavadno njeno obličje, v katerem je vzrastla in še živi. Ko mi je sinoči vaš oče povedal, kaj je v šoli z učenci doživel, skoro nisem hotel verjeti, danes pa . . .“ hipoma omolkne in z očmi migne Viljemu, naj pogleda na levo. Na bregu Soče, njima nasproti, kjer je ležalo nakopičeno največje skalovje in je bilo vse zarastlo, stopala ali prav za prav plesala je mlada ženska oseba. Oblečena v črno, preprosto prikrojeno obleko, s suhim, jako bledim obličjem, na pol zakritim od črnega pajčolana, s katerim je imela glavo ovito, velik šopek rastlin v roki držé, bila je videti kakor mrlič, ki je ravnokar pobegnil iz groba in ne ve, kam bi obrnil korake.

V onem trenutju, ko jo je župnik zagledal, zagledala je tudi ona nju in brž se je obrnila ter izginila za veliko skalo.

„Poglejte jo, ta je ona dozdevna čarovnica“, dejal je župnik Viljemu. „In pred tem ubogim, plašljivim dekletom, ki se samo najbolj boji ljudij, bežé otroci in menda tudi odrastli, kakor pred samim peklenščekom! Bog si ga vedi, kaj je dalo temu povod? Pozvedeti moram vso

stvar. Ta dva kmeta, ki gresta nama nasproti, nama povesta, ako jima je kaj znano o tej stvari“, pristavi župnik, zagledavši iz daleka dva moža s poljskim orodjem v roki.

Viljem ni več govoril. Bil je presenečen in čakal, da zve kaj posebnega. Ko je župnik pre-mišljeval, kako naj bi ogovoril moža, oziralo se je Viljemovo oko proti skali, za katero je bila izginila ona čudna ženska prikazen. Upal je, da zopet stopi izza skrivališča in da jo ob tem ogleda natančneje. Toda čakal je zastonj. Ves čas, ko se je župnik razgovarjal s kmetoma, ni se nič ganilo za skalo. Zdelo se je, kakor da je res čarobno izginila od ondod.

Kar sta naša znanca zvedela od kmetov, bilo je malo, a vendar dovolj. Povedala sta, da se godijo čudne reči v znanem polporušenem gradú, ki stoji na samotnem kraju, pol ure oddaljenem od trga, in kjer je vedno, kakor najstarejši ljudje iz trga pomnijo, po dnevu in po noči vladal največji mir; sedaj namreč stanuje v njem več ljudij, ki so se Bog vé od kod sem pritepli. Po dnevu so okna grajska vedno zaprta in zavešena, po noči pa široma odprta. In tedaj prihajajo iz notranjih prostorov gradú tako čudoviti glasovi, da človeku, ki jih čuje, kar lasje vstajajo po koncu. Ti glasovi so sedaj podobni človeškemu vzdihovanju, sedaj votlemu, zadušenemu kašljanju, a potem se izpreminjajo v pretrgano hripavo govorjenje. Pa kdo ve, v kakem jeziku! Menda se sami duhovi in same čarovnice v njem razgovarjajo. Po tem govorjenju sledi navadno nekako tuljenje, ki ni podobno ne petju, ne vriskanju, ki pa včasih postane tako milo, da privabi poslušalcu solze. A hipoma se zaslišijo zopet taki glasovi, da prešinejo vsakega s strahom in ga oplašijo.

„Najčudnejše in najgroznejše pa je to, kar je pripovedoval šepavi Mihec“, začel je razlagati jeden izmed kmetov s posebnim poudarkom. „Znano je, da je Mihec najpogumnejši v vasi. Njemu ni zadostovalo poslušati čudne glasove, hotel je tudi zvedeti, kaj se ondi godi. Letos na velikonočni četrtek je bilo. Zjutraj je bil opravil Mihec svoje velikonočne dolžnosti, menil je torej, da mu zli duhovi iz gradú oni dan ne morejo do živega. Važno pa bi bilo za vso okolico zvedeti, kdo prav za prav biva v gradu. Ponudil se je sam za junaka, da to iztakne. Tovariši smo mu prinesli lestvo do gradú, ker sam bi se bil preveč utrudil, in mu jo naslonili pod ono okno, od koder so prihajali slednji večer glasovi. Nastopil je težavno pot. A ko je pogledal v odprto okno, sklepali smo iz dregetanja njegovega života, da je tam zagledal nekaj groznega. Lestva se je kar tresla. Mihec se je ozrl še jedenkrat v sobo, nato pa se je urno spustil na tla.“

„No, in kaj je Mihec tam notri videl?“ posegel je Viljem na pol vesel, na pol nestrpen pripovedovalcu v besedo.

„Kaj je videl, to vprašate? Kar se pač samó v peklu vidi. Na mizi je gorel plamen, ki je čudno plapolal, švigal visoko, pa se je zopet skrčil, ob tem pa je neprestano menjal barve. V ognju pa je šumelo in vrelo, kakor bi se voda kuhala, vendar nikjer ni bilo videti nobenega kotla ne lonca. Najčudnejše pa je bilo to, da je poleg ognja na nečem, kar ni bilo ne stolu ne postelji podobno, ležala oseba, ali prav za prav pošast, v dolgi rdeči halji. Obraz te osebe po Mihčevi trditvi niti obraza ni bilo, temveč sredi dolgih razmršenih sivih las in dolge bele brade je gledalo dvoje očes, ki sta tako žareli kakor ogenj; nosa in ust, pravi, da nikjer ni bilo. Pri njegovih nogah pa je čepela ona ženska ali ono dekle, katera jedina iz te zaklete družčine hodi todi okoli, da plaši otroke in da seje nesrečo, kamorkoli stopa njena noga. Od nje so prihajali tudi oni čudni glasovi, petju podobni, od starca pa ono vzdihovanje in grozno hrkljanje in kašljanje!“

„In kakšna je ta mlada čarovnica? Ali je lepa?“ pozveduje Viljem in zadržuje smeh. Brž si je tolmačil razmere na gradu. Sklepal je, da je tam kak bolehen starec, čudak in samotar, čarovnica pa njegova hči. Ono vzdihovanje in kašljanje prihajata od bolnika, petje pa od deklice, katero je najbrž milo ali otožno, kakor naša pesem. Oni grozni ogenj pa ni nič drugega, kakor ogenj, ki se nareja na samovarju s špiritom.

„Kakšna je čarovnica, vprašate?“ začudi se mož. „Umeje se, da je grda, kakor so vedno take spake. Suha je kakor poleno, a bleda kakor smrt. In pa njene oči! No, želim, da bi samo jedenkrat pogledali v nje oči, črne in pretéče, kakor oblak pred nevihto. Ne bi se smejali, to vam pravim. Pa še nisem vsega povedal, kar je Mihec videl v onem čarovniškem gnezdu. Okrog sobe so po koncu stali kostnjaki različnih živalij in ptičev, a sredi njih, ravno oknu nasproti, skozi katero je Mihec gledal, režala je brezzoba lobanja! Ali tedaj še dvomite, da stanovniki tega gradú niso dobri ljudje?“

Njegov tovariš, ki je doslej vedno molčal, hotel je dodati še nekaj važnih dokazov, toda Viljem, kateremu se je cela stvar zdela brezpametna, ni mu dal do besede. Z resnim glasom reče: „In vidva verjameta takim čenčam? Ali res verujete v duhove in čarovnice?“

A oni, ki je govoril poprej, odreže se hitro: „Nu, da; če tudi stanovniki tega gradú niso čarovniki, gotovo pa ni od njih blagoslova, ker ne poznajo Boga.“

„Kako to veste?“ popraša Viljem.

„Ker nihče še ni videl, da bi kdo izmed njih prišel kdaj v cerkev, niti ona deklina, ki se vedno okoli klata.“

„Ne sodi prehitro, saj ne vidiš vseh ljudij“, odvrne Viljem razvnet. Njegova mlada kri se je kaj rada vnela, a tukaj res ni vedel, kaj bi bil še odgovoril, zato mu je bilo prav, da je gospod župnik s prijazno zahvalo odslovil oba moža.

Ko sta moža izginila njunim očem, spogledata se župnik in Viljem. Njuna pogleda sta kazala, da oba obhajajo v tem trenutju jednake misli.

„Gospod župnik, kaj takega v devetnajstem stoletju!“ vzklikne naposled.

„In vrh tega še v moji župniji!“ vzdihne župnik.

„Od velike noči sem tava naše ljudstvo v tej zaslepljenosti, torej več nego pol leta, ne da bi si iskali sveta“, nadaljuje Viljem. „Saj vi ste menda tudi šele danes zvedeli za to stvar. Pa kako si tolmačite to čudno prikazen?“

„Kako si tolmačim to prečudno prikazen?“ ponovi župnik Viljemovo vprašanje in se naslani na obzidje, ki je ločilo cesto od strmega brega ob Soči. Zdelo se mu je, da krepkeje pové svoje misli stojé nego hodé.

Viljem je bil tega vesel ter se z jednim skokom dvignil na zid. Pazljivo je z visočine poslušal svojega spremljevalca, kar pa ga ni motilo, da bi njegovo oko ne prežalo, kdaj se izza skalovja prikaže „čarovnica“.

„Vidite, to je čisto naravno“, nadaljeval je župnik in gledal na ponosno romarsko cerkev, ki je v solnčnem svitu blestela z visoke gore prav njemu nasproti. „Naš kmet je dober, pošten in zaupen, a tudi lahkoveren, ker nima časa in ne zmožnosti, da bi presodil stvar do dna. Čim groznejša je kaka stvar, tembolj ga zanima. Govorite mu o peklu površno, ne bo se ga bal. Ako mu pa o peklu napravite živo sliko, tedaj šele se vaše besede primejo njegovega srca in za srcem tudi njegovega duha. Tako ga tudi praznoverstvo včasih bolj zanima, kakor čista vera, ker se ono naslanja na čutne stvari, vera pa nas vodi do nadčutnega svetá. In še to: česar se kmečka pamet jedenkrat oklene, tega ne popušča rada. A hvala Bogu, da je v tem oziru čim dalje bolje: le semtertje so še taki ostanki nekdanjih zmot, katerih cerkev ni mogla izruvati, kakor smo se — žal — prepričali ravno tukaj pri nas. A tudi tukaj — upam — poneha kmalu praznoverstvo. Ne bo dolgo časa, ko bo tudi ta čarovnica ljudem navadno dekle, in to bo močno orožje zoper prazno vero.“

Viljemu je posebno ugajalo to, da je gospod župnik napovedal tak prevrat z deklico in ljudstvom. Pazno je upiral oči tje na skalo. In res, še predno je župnik dokončal svoj govor, za-

gleda Viljem ne daleč od kraja, kjer sta ona dva stala, njo, na katero je ravno mislil. Zdela se mu je še bledejša, nego poprej; glavo je imela k tlom upognjeno, ter je stopala počasnih, utrujenih korakov po slabem, strmem, kamenitem potu proti trgu.

Viljem upre ostro svoje oči v nje upali obraz, kakor da hoče s silo iz njega izvleči skrivnost njene osebe. Že je mimo njiju šla, že se je izgubila njunim pogledom, pa Viljemovo oko je še zrla za njo, dokler ga ne vzdrami župnikov glas.

„Ali mislite, da naju ni zapazila, ker ni zbežala, kakor je nje navada, da zbeži, kadar zagleda ljudi?“ popraša on.

„Prepričan sem, da je vedela za naju, še več, da je poslušala najine pogovore“, odvrne Viljem resno. „Pa, gospod župnik, ali vas ni osupnil nje obraz?“

„Nisem ga videl“, nasmehne se župnik, „saj poznate mojo kratkovidnost.“

„Klasičen, povem vam, da klasično lep navzlic vsej grozni bledobi in oni grdi ruti, katera ga je zakrivala. Prav tak sem si vedno predstavljal profil grških in egipčanskih obrazov. Tako mikavno bled, tako skrivnostno mil in prikupen! A oni-le mož je prej trdil, da je grda kakor spaka. Bedak!“

„Oprostite, vsak po svoje!“ poseže župnik vmes, kakor da ga ni volja razpravljati o tem vkusu in govoriti o lepoti. „Dekle je sedaj najbrž napotjeno na očetov grob.“

„Na očetov grob?“ začudi se Viljem. „Kaj je oni starec umrl? Pa kdaj? — Kakor vidim, vi veste več o njej — o tej rodbini“, popraša hitro Viljem, kateremu se je radovednost videla na očeh.

„Se ve, da vem“, odvrne župnik mirno, „a vendar tudi ne mnogo. Njenega očeta smo pokopali pred tednom dni. Ona — že vem, Judita ji je ime —, živi sedaj s svojo materjo, mogoče, da je le mačeha, ako hočem soditi ravnanje te stare ženske s svojim otrokom. Leto dni bo jeseni, kar se je ta rodbina, obstoječa iz imenovanih treh oseb, naselila tukaj. Od kodi je prišla, ne vem natanko, slutim pa, da iz Rusije. Njih domači jezik je ruski, a znajo tudi nemški. Starec je menda govoril več jezikov; vsaj blodil je v različnih: ni bil namreč pri pravi pameti. Nekaj se mu je v življenju moralo pripetiti, kar mu je zmedlo razum. A nevaren ni bil. Po stanu je bil zdravnik; zato je menda imel one živalske kostnjake in ono lobanjo, zato je njegova hči morala vedno nabirati rastline, katerih vsako je poznala po imenu. Te rastline je on po stari navadi kuhal ter napravljaval zdravilne pijače. Bil sem samo jedenkrat na njih domu in sicer tedaj, ko je starec umiral.

Dala me je tedaj njegova žena poklicati. Ta ima v sebi nekaj nezaupnega. Uverjen sem, da me ni želela iz verskega prepričanja, temveč, ker se je bala, da ne bi sicer po soprogovi smrti imela sitnob z menoj in z župljani. Vedela je, da nje rodbina ne uživa občnega zaupanja in spoštovanja, ker nikoli ne zahaja v cerkev. Ostal sem pri umirajočem dotlej, da je dušo izdihnil, in zdelo se mi je, da njej to ni bilo prav. Govorila je tedaj z menoj samo najpotrebnejše, in znalo se ji je, da bi se me rada iznebila. A mene je zanimalo pozvedeti kaj natančnejšega o življenju umirajočega moža, ne iz radovednosti, temveč zato, da bi vedel, kako je z njegovo dušo. A on je bil tedaj že popolnoma nezaveden; slučaj ali sreča pa je hotela, da je za nekaj časa vendar-le zapustila sobo. Ostal sem potem sam z umirajočim možem in dekletom. Od nje sem zvedel, kar sem vam sedaj pravil; toda od te revice je bilo jako težko kaj pozvedeti. Topila se je v solzah zaradi očetove izgube. Stara je kakih šestnajst let in ljubi očeta nad vse. Zdela se mi je, da se izogiblje mojim vprašanjem; a zdela se mi je tudi, kakor da je to izogibanje prisiljeno, da bi rada govorila, pa da ji je prepovedano. Ves čas, ko mi je v pretrganih besedah odgovarjala na moja vprašanja, zrla je plašno v vrata, skozi katera je bila izginila mati. Iz tega dekleta bi se dalo zvedeti marsikaj. Ko bi si kdo znal pridobiti njeno zaupanje in bi jej znal odgnati strah, ki jej veže jezik, potem — —.“

„In ta človek“ — hiti Viljem, še predno je župnik končal svoje besede — „ta človek hočem biti jaz. . . .“

„In vaš novi stan, za katerega še ne veste, in dolžnosti bodočega poklica, ki vas čakajo?“ vprašal je župnik.

„Za vse bo časa dovolj“, odvrne Viljem odločno in skoči z zida. „Gospod župnik“, pristavi resno po kratkem obotavljanju, „obljubil sem vam, da boste vi prvi, kateremu zaupam svoj sklep zastran bodočega stanú. Že davno sem gojil nagnjenje do nekega stanú, a imel sem zaradi njega še nekatere pomisleke; zato se nisem hotel še izjaviti. V tej zadnji pol uri pa so ti pomisleki izginili, in sklenil sem, učiti se prava ter stopiti v sodno službo. Zdi se mi, da tlí v meni poseben nagon, da zasledujem pravico in se zanjo borim.“

„Tudi častit stan, tudi vzvišen poklic“, odvrne župnik sicer prijazno, a v njegovem glasu je odmevalo nekaj, kakor obžalovanje. Znalo se mu je, da bi rad še nekaj pristavil, pa, kakor da si sam ni svest, ali bi prav storil, molčal je rajši.

Napotita se proti domu. Némo in tiho sta korakala dalje, sedaj pa sedaj sta izpregovorila

kaj malega. Zdelo se je, kakor da ju je utrudilo prejšnje dolgotrajno in navdušeno govorjenje in posušilo vir njuni zgovornosti.

Viljem je gledal zopet sanjarski okoli sebe, oziraje se v modro, prozračno nebo, kakor da samo ondi najde odsev jasnote, ki navdaja njegovo mlado žitje.

Župnik je gledal zamišljen pred-se. Videlo se mu je, da so njegove misli resnobne, važne. O Viljemu je pač upal včasih, da postane trden, zanesljiv steber cerkvi. „Pa, kakor je božja volja! Tudi svet, ne samo cerkev, potrebuje blagih, čistih značajev!“ In ozrl se je zopet prijazno na Viljema. (Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

14. Na pragu večnosti.

Koncem oktobra . . . (I. gimn. razred.)

Ljubi prijatelj! Gorko jesensko solnce sije v sobico, katere nisem ostavil že šest tednov. Roka se mi še trese, pišočemu to pismo. Silno sem slab od dolge, nevarne bolezni; vsaj pravijo mi, da je bila nevarna, in čudijo se, kako sem jo prebil. Bodi Bog zahvaljen! Zdi se mi, kakor da sem iz nova oživel. Moči se mi vračajo. Jutri pojdem prvič v šolo. Do sedaj še nisem bil nič. Veliko sem zamudil. Toliko sem hrepenel po gimnaziji, — in kmalu, kmalu bi je ne videl nikdar več! —

O, ljubljani prijatelj, kdo bi si bil mislil tedaj, ko sva si roki podala v slovo o počitnicah, in si ti odšel v Novo mesto, in sva si obljubila, da si hočeva večkrat pisati, jaz, kako je v Ljubljani, ti, kako je na novomeški gimnaziji, kdo bi bil mislil tedaj, da me čaka tako dolga bolezen? Najhujše pa mi dé to, da ti nisem mogel sporočiti, kako mi je, in si mislil, da sem se ti izneveril. Tako mi očitaš tudi v pismu, katero sem včeraj prejel. Prebral sem je še na postelji. Kar milo se mi je storilo, ko sem bral tvoje očitaje. Ne, ne, prijatelj, nisem te pozabil. Kako? Saj sva šele sklenila prijateljstvo, in že naprej se veselim, ko o prihodnjih počitnicah zopet prideš obiskat teto v našo vas. Tedaj ti tudi povem, kako je bilo z mojo boleznijo, če te bode zanimalo. Kaj bi te sedaj s takimi rečmi dolgočasil! Da sem jo le premagal, pa je dobro.

A kmalu bi bilo vse moje veselje minulo za zmerom. Ne veš, koliko sitnostij sva imela z očetom, predno so me sprejeli v gimnazijo. Prišla sva bila za cel dan prepozno vpisat se. Kriv je bil tega Tometov France, ki je trdil, da dobro ve, kdaj treba priti, pa nama je povedal napačen dan.

S kakšnim veseljem bi bil šel v Ljubljano, ko bi bil zdrav! Saj sem imel stopiti v šole,

kamor hodi toliko učencev in že velikih! Tako sem pa ves žalosten sedel v železniškem vozu poleg očeta. Roka me je bolela neznansko. Ker sem doma mnogo pomagal očetu na vrtu, naredil se mi je bil na dlani desne roke kostni žulj. Mislil sem, da se kmalu zaceli; a ni se hotelo. Imel sem obezано roko. Vsa me je bolela, prav gori do rame.

Prideva pred gimnazijo. Vse živo je bilo, kakor na sejmu. Dijaki so stali med „štanti“ ter prodajali in kupovali knjige. Jeden prav blizu naju je vpil na ves glas: „Za prvo, za drugo, za tretjo . . . za osmo!“ Ponudi jih tudi očetu. „V katero pojde?“ vpraša. „V prvo!“ odgovoré oče. Brž jim pomolí cel kup raztrganih bukev. „Ná-te, kupite na pol zastonj! Za nove bodete dali trikrat več!“ Oče se brani: „Fant še ni naredil izkušnje za prvo šolo. Prej ne smeva kupovati.“ „Še ni naredil?“ začudi se dijak, „no, potem je že zamujeno. Ravno sedaj pišejo naloge tisti, ki hočejo v prvo šolo.“

Oba se prestrašiva. Greva brž h gospodu gimnazijskemu ravnatelju. Nekoliko sva morala počakati. Neka gospa je bila s svojim sinčkom notri. Kmalu se odpró vrata: gospa s sinčkom se priklanja gospodu ravnatelju. Čudno se mi je zdelo to, da je sinček nosil kratke hlačice; mislil sem si: ali take otroke sprejemajo v gimnazijo?

Stopila sva v ravnateljevo pisarno. Vsa je bila polna dima, da okna nisem videl. Oče vzamejo moje spričevalo ter je pokažejo gospodu ravnatelju. Kaj sta govorila, nisem vsega razumel. Govorila sta nemški. Jaz sem se tresel med tem kakor šiba na vodi. Kako pa se ne bi? Saj sem stal pred ravnateljem cele gimnazije! Bolj stari so že in veliki, črno oblečeni in brado imajo in naočnike; gotovo so izmed vseh najbolj učeni, ker so za ravnatelja. Mene niso nič vprašali. A ko prideva iz sobe, povedó mi oče: „Ivan, kaj hočeva sedaj? Zamudila sva; ne sprejmó te več!“ Bilo mi je, kakor da se mi je nož zasadil

v srce. Najrajši bi se bil izjokal. In še roka me je bolela tako neznansko: kar gorela mi je! Tudi oče so bili zelo žalostni. — O gimnazija, gimnazija! Toliko sem hrepenel po tebi, in sedaj, ko sem že stal na pragu, so mi vrata zaprta! V tem so prihruli od nekod dijaki; nekateri so kar skakali od veselja ter klicali: „Izdelal, izdelal!“ Zvedeli so bili, da so prebili preskušnjo za prvo šolo. Oh, jaz sem pa zamudil! —

Oče so imeli v mestu prijatelja. Greva k njemu. Ker je bil dobro znan z gospodom ravnateljem, prosili so ga oče, naj bi šel z nama ter govoril, da bi me sprejeli. Popoldne smo šli vsi trije h gospodu ravnatelju. Kaj so govorili med seboj, ne vem; nazadnje so se obrnili proti meni, potolkli me po rami ter rekli: „Ali boš priden, če te sprejmemo?“ Z veseljem sem rekel, da bom. In zapisali so me v neko knjigo. Kamen se mi je odvalil od srca: Sprejet, sprejet!

Kmalu nato me vzamejo neki gospod profesor seboj. V sobi, kjer je bilo vse polno knjig, so me izpraševali. Dali so mi slovensko berilo; brala sva: „Raj pod lipo pri Zilanih.“ Prestavljal sem tudi v nemški jezik. Pisati pa nisem mogel. Gospod profesor — kako se pišejo, ne vem še, ker potem jih nisem več videl — so bili potrpežljivi z menoj. Povedali so mi, da sem izkušnjo naredil. Kako sem jim bil hvaležen!

Treba je bilo poiskati tudi stanovanja. Oni stari ženici, pri katerih sem bil lani, ne moreta več imeti učencev. Hvala Bogu! dobila sva dobro. Star možiček je stal pred šolo. Ko prideva mimo, naju vpraša: „Ali imate že ‚kvartir‘?“ „Ne še!“ „Pojdite z menoj in pogledjte, prav pripraven bo za vašega sina!“ Peljal naju je na Poljansko cesto. Pred hišo št. 8 se ustavi ter reče: „Tu notri, prosim.“ In šli smo. Précej mi je bilo všeč: obstali smo sredi prostornega dvorišča. Na jedni strani so bile drvarnice, na drugi bela hišica. Stopimo v hišico. Postarna gospodinja naju ljubeznivo sprejme. Pokazala nama je, kakšen kruh pri njej jedó dijaki. „Lačen ne bo nikoli“, je zatrjevala. „Potepati se pa tudi ne sme pri meni“, je dostavila. Oče me vprašajo: „Ali bi bil rad v tem stanovanju?“ Povedal sem, da prav rad. Govorili so potem še zunaj z gospodinjo, jaz pa sem ostal v sobi.

Zvečer so oče odšli.

Mene je pa roka bolela huje in huje. Drugi dan sem šel kupit k bukvarju atlant, ker nisem mogel dobiti starega. A veš, koliko časa sem hodil? Prej bi bil prišel v četrto uri sem in tje, sedaj sem potreboval celo uro. Držal sem se po strani, in kakor sem se ganil, zbolelo me je vse. Kako sem bil žalosten! Kako bo s šolo? Vse me je skrbelo.

Tisto popoldne me vzame gospodinja s seboj, pa greva k zdravniku dr. E . . ., ki stanuje tudi

na Poljanski cesti, hišo pa ima sredi lepega vrta. Ko mi pogleda roko, pové mi, da se mi je vnela vsa rama, da moram takoj v posteljo, in da me bo prišel vsak dan dvakrat obiskat. Tega nisem pričakoval. Rad bi bil šel v šolo, a moral sem v posteljo. Zdravnik je res prišel vsak dan, kakor je rekel. Po treh tednih je pripeljal še jednega. Prerezala sta mi bulo, ki mi je bila dozorela pod pazduho. Dvakrat je oni drugi doktor dregnul z nožem; izteklo mi je gotovo za skledo krvi in gnoja. Mati so bili prišli prav tisti dan z vlakom pogledat, kako mi je, zakaj gospodinja jim je bila pisala, naj pridejo. Stali so poleg postelje ter jokali. Tudi meni je bilo hudó, oh, tako hudó! Mati so se mi smilili. Gospodinja mi je močila čelo z jesihom, češ, da ne padem v omotico. Jokaje so se zvečer poslovili mati od mene. „Ivan“, rekli so, „obljubila sem te, če ozdraviš, k Mariji Pomagaj na Brezje; obljubi se še ti!“ Pokimal sem in zatrdil, da pojdem o velikih počitnicah, če mi Marija izprosi zdravje. In sedaj sem zopet zdrav. O, kako sem hvaležen Bogu, da mi je je podaril, kako hočem častiti Marijo, da mi je to izprosila! Ljubi Jožko! šele sedaj vem, koliko je vredno zdravje. Včeraj mi je gospodinja pripovedovala, kako se je bala za moje življenje. Zdravnik sam je dvomil, morem-li ozdraveti? „Jedno noč, ko si bil posebno slab“, pravila je, „odmolila sem vse tri dele rožnega venca za-te. Ivan, bil si na pragu večnosti.“ — Čas je, da končam. Tako rad bi ti še kaj pisal, a truden sem. Ne zameri mi, ljubi Josip! Dej, pomagaj mi tudi ti hvaliti Boga za moje ozdravljenje!

Srčno Te pozdravlja

Tvoj

Ivan.

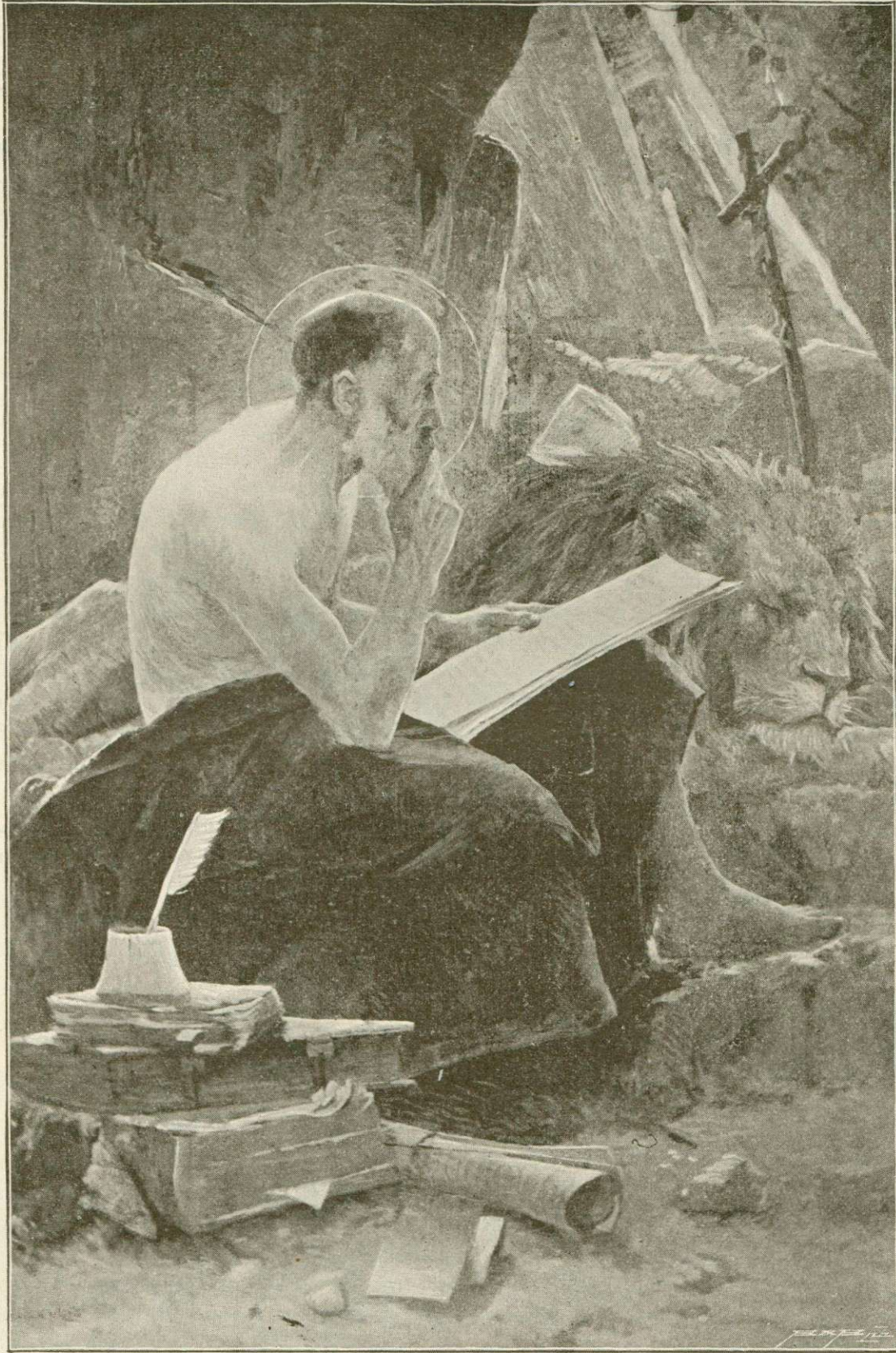
15. Prvi teden v gimnaziji.

Začetkom listopada . . .

Ljubi oče! Izpolnila se mi je torej vroča želja: že cel teden hodim v prvo šolo. Zdravje se mi je že popolnoma vrnilo, vsak dan se čutim krepkejšega. Vse, kar vidim in slišim okrog sebe, zdi se mi kakor novo: solnce, zdi se mi, ni še nikoli tako lepo sijalo na zemljo kakor sedaj; hiše na Poljanski cesti, ki so se mi prej zdele tako puste, zdé se mi sedaj tako prijazne, kakor da me pozdravljajo, ko hodim mimo njih v šolo, in kakor da se veselé z menoj, da sem ozdravel od težke bolezni, in ljudje, katere srečavam, ne zdé se mi več tako čemerni kakor prej, ampak veseli, srečni. Sam ne vem, zakaj se mi vse tako vidi? Ali se je pa res vse izpremenilo v tem času, kar sem bil jaz bolan?

In knjige, te so mi sedaj še posebno ljube. Toliko časa so ležale tam pri postelji: A. Lesar: *Katekizem*; *Latinska slovnica*, spisal p. Ladislav Hrovat; *Latinske vadbe* od Sebastijana

Žepiča; Janežič: *Slovenska slovnica*; A. Heinrich: *Deutsche Grammatik*; Pokorny: *Živalstvo*; Močnik: *Arithmetik*; vse te in še par drugih knjig me je čakalo tam na polici, a nisem jih mogel

Sv. Hijeronim. (Slikal fra Celestin Medovič.)

vzeti v roko. Sedaj pa mi je učenje največje veselje.

Kako mi je utripalo srce, ko sem prvič po boleznih stopal po stopnicah gori v prvo nadstropje! Nisem še vedel, kje je moj razred. V

vsej dolgi boleznih me ni obiskal nobeden izmed sošolcev. Najbrže niso vedeli, kje stanujem. Samo oni tretješolec, ki stanuje z menoj, šel me je bil opravičit h gospodu razredniku. Nekaj časa sem stal na hodišču, ne vedoč, kam bi se obrnil.

Mimo mene so hodili razni dijaki, a nobenega nisem poznal. Prihajali so tudi gospodje profesorji, tudi teh nisem poznal nobenega, odkril pa sem se vsakemu. Tu pride po stopnicah Anton Bregar, moj sošolec iz četrtega razreda. Začudi se, ko me zagleda. „Kaj si prišel? Mislili smo, da te ne bo več.“ Tako me je nagovoril. „Ozdravel sem, hvala Bogu!“ odgovorim, „a prosim te, Bregar, pokaži no, kje je naša šola?“ „Lej, précej tam-le, kar za menoj pojdi!“ In vède me v šolsko sobo. Nad vrati sem videl napis: *I. b Gymn. Classe*. V sobi je bilo že vse polno učencev: jedni so sedeli mirno na svojih prostorih ter gledali v knjige, drugi so stali v klopeh, gledali nazaj, vpili ter se smejali. Ko sem stopil jaz noter, je vse nakrat utihnilo. Večina me ni poznala; iz četrtega razreda prve mestne ljudske šole v Ljubljani jih je bilo le malo. Prišli so brž k meni ter mi podajali roke, izpraševaje me, če sem zdrav. Drugi so me čudé se gledali. Ta ali oni mi je ponudil sedež poleg sebe. Jaz si nisem upal nikamor sesti; stal sem pred klopmi ter čakal gospoda razrednika, ki so imeli priti prvo uro.

Zvonec pozvoni v znamenje, da je osem ura. Vse utihne, vendar ne popolnoma. Vrata se odpró, gospod razrednik vstopijo. Kako sem se jih razveselil! Prav tisti so, ki so me v začetku leta izpraševali za preskušnjo in so bili tako dobri z menoj. Veliki so in suhi in brado imajo. Najprej smo odmolili. Gospod profesor so molili z nami. Nato stopim k njim ter jim pokažem zdravniško spričevalo. Prijazno me pogledajo in se razveselé, rekoč:

„Mislili smo vas že izbrisati!“ Čudno se mi je zdelo, da me vikajo, ko me še živa duša ni; pa v gimnaziji mora že tako prav biti. Nekoliko sram me je pa le bilo, da sem bil najedenkrat tak gospod.

„Kdaj se bode te pa naučili, kar ste do sedaj zamudili?“ vprašajo me dalje.

Ne vedoč v naglici, kako bi rekel, sem se odrezal: „V širinajstih dneh!“

„Pa pojde brez inštruktorja?“

„Oče bi ga ne mogli plačevati, poskusil bom sam“, odgovoril sem jaz. Gospod profesor so nato rekli, da ne vedó, kako pojde, a da naj le poskusim. Določili so tudi prostor, kje bom sedel. Ko so iskali, kam bi me deli, prosilo jih je najmanj kakih dvajset: „K meni ga dajte, k meni!“ Posadili so me v predzadnjo klop, v kateri nas sedi pet. Vseh skupaj nas je jedeninsedemdeset z menoj vred.

Pričel se je pouk. Izpraševali so latinske besede, pa stavke predstavljali iz latinščine v slovenščino in iz slovenskega v latinsko. Meni je bilo vse ptuje, kar sem slišal. „Deklinirajte,

konjugirajte . . . po kateri deklinaciji gre *mensa, discipulus, dominus* . . . po kateri konjugaciji gre *canto . . . audio . . . video . . . emo*?“ Samo nerazumna vprašanja, in vendar so nekateri tako gladko odgovarjali. Kar strmél sem: „O, kdaj bom jaz tako znal!“ To me tolaži, da tam v zadnjih klopeh ne znajo dosti ali nič; tovariša, med katerima sedim, sta oba Tržičana; jeden se prav grbasto drži, a nagaja celo uro. Gospod razrednik so ga nekolikokrat opominjali.

Kar najedenkrat je minula ura. Pozvonilo je devet. Gospod profesor odidejo. Nekoliko časa smo bili sami. Kmalu se zopet odpró vrata, in drug gospod profesor pridejo k nam. Učé naravošlovje. Bolj majhne postave so, glavo držé nekoliko po strani, in precèj stari so že. Tudi pri njih sem se oglasil. Nato so začeli izpraševati. Poklicali so dva učenca k tabli. Na vrsti so bile opice. Jedna izmed njih je prav nemarna, tako, da je ne morem gledati na sliki. Gospod profesor hočejo vse natanko vedeti, še to, kakšno zobovje ima opica. To Vam moram povedati, ljubi oče, da mi ni všeč, kar nekateri součenci delajo. Gospod profesor radi njuhajo tobak; jednega učenca imajo v šoli, katerega pošiljajo ponj v ono prodajalnico nasproti šenklaški cerkvi. Kar med šolsko uro mu pravijo: „Jalen!“ tako mu je namreč imé, „pojdi in prinesi mi za tri krajcarje ‚ta grobega‘, pa le hitro!“ Vsi mu zavidajo toliko srečo, da sme vèn iti. Navadno hodi po pol ure. Gospod profesor skoro nikoli ne sedé, ampak hodijo gor in dol po sobi roki držeč na hrbtu sklenjeni; pri tem se jim raztresa tobak izmed prstov. A nekateri součenci, sedeči na koncu klopi, so tako predrzni, da nastavljajo gospodu profesorju za hrbtom roke ter lové usipajoči se tobak, da ga potem sami njuhajo in dajejo drugim, in da kihajo, kakor bi streljal. — Jaz sem se gospodu profesorju prikupil précej prvo uro. Součenec poleg mene ni prav čital; naglašal je besedico *nekoliko* na *i*, pa so bili hudi, češ, da tako nihče ne govori. „Beri ti!“ rekó meni. Čital sem velik kos, in nazadnje so me pohvalili, da pravilno berem.

Tretjo uro smo imeli krščanski nauk. V tej uri je bilo zeló prijetno. Gospod katehet, — kličemo jih pa tudi za gospoda profesorja — so bili prav prijazni z menoj, ko sem se jim oglasil. Povedali so mi, kaj se moram naučiti. Nato so poklicali tri pred klopi ter jih najprej izpraševali, kaj je bila v nedeljo pridiga. Samo jeden je dobro vedel, France Pesek, ki najbolje zna v šoli, tudi latinsko, in bo najbrže prvi o pustu, ko dobimo spričevala. Doma je na Golem ali tam nekje blizu Iga. Hodil je lani v drugo mestno šolo. Gospod so ga pohvalili, da si je vse dobro zapomnil. Med uro mora biti vse

tiho. V zadnji klopi sedi največji učenec, za Sojkarja ga kličejo. Repetent je, to se pravi, že lani je hodil v prvo šolo, a ni izdelal. Pravi, da kmalu izostane. Nič ni kaj prijazen. Z menoj ne mara govoriti. Ne vem, kaj sem mu storil. Tega gospod katehet večkrat opomnijo. Pravijo mu, da je „garjeva ovca“. Drugi se mu pa zasmemo. Tudi gospod razrednik se včasih ponorčujejo iz njega, kadar ne zná.

Popoldne smo imeli prvo uro zopet latinsko, drugo pa zemljepisje. Tega se učimo po nemško. Ta predmet uče zopet drug profesor; to se mi tako čudno zdi: v ljudski šoli smo imeli toliko predmetov, pa sta nas učila samo dva: gospod katehet in gospod učitelj, v gimnaziji pa skoro vsako reč drug gospod profesor. Zakaj neki tako, ljubi oče? Kaj ne, da mi to razložite? Ali je to bolj imenitno? Ali bi morda preveč dela imeli z nami, ako bi nas učili samo jeden gospod? V tej uri, ko imamo zemljepis, je tudi prav kratkočasno. Gospod profesor znajo tako lepo pripovedovati in mnogo, mnogo vedó, učeni so bolj kakor gospod učitelj v četrtem razredu. Slovenskega jezika pa ne znajo, samo nemški govoré, no, pa jih razumem. Včasih pa le rekó kako slovensko besedo. Zadnjič so hoteli reči jednemu, da naj tablo obriše, pa so rekli: „Obliži tablo.“ Pa tisto mi ni všeč, kadar nam oponašajo, kako smo Kranjci surovi ljudje; takrat rokave zavihajo, pa pest naredé in zakolnejo: kar sram me je, kadar nam to očitajo.

Ta teden sem bil vprašan samo matematiko ali računstvo. Matematika je učeno ime, računstvo pa vsak vé, kaj je. Matematike se učimo tudi po nemško; uče nas bolj star gospod profesor, ki imajo veliko, bolj redko brado, in pa prav špičaste hlače nosijo, pa naočnike. Prepričajo in hudujejo se nikoli ne. Ko sem bil vprašan, nisem znal vsega; rekli so: „Vi niste bili rojeni pod tisto zvezdo, pod katero so se rodili matematiki.“ To me hudo peče, da mi matematika ne gre. Zaradi nje bom slabše izdelal. Ljubi oče, kaj naj storim, da jo razumem? Ali so nekateri kar rojeni matematiki? Mar mora človek za matematiko imeti posebne možnosti?

Predno sklenem to dolgo pismo, ljubi oče, naznaniti Vam moram, da je zdravnik prišel včeraj zadnjikrat pogledat, in gospodinja ga je vprašala, koliko smo mu dolžni. Rekel je, da bi drugemu računil po goldinarju za vsak obisk, meni pa da računil le po 50 krajcarjev, ker sem bil tako potrpežljiv, da nisem nikdar nič tožil, še takrat ne, ko sta mi rezala bulo; tako potrpežljivih bolnikov, je rekel, sem malo imel. Vsega skupaj je treba plačati 18 goldinarjev. Prosim Vas, ljubi oče, da jih pošljete. Upam

da Vam bom z marljivim učenjem, katerega sem se lotil z vso močjo, delal veselje. Z Bogom!

Vaš

Ivan,
prvošolec.

16. Prva latinska šolska naloga. Gospodar — berač.

Začetkom grudna . . .

Najprej Vas, ljubi oče, lepo zahvalim za poslani denar. Izročil sem ga zdravniku s srčno zahvalo.

Priganjate me tudi, ljubi oče, naj Vam vendar naznanim, kako kaj napredujem v učenju. Hvalo Bogu, prav dobro mi gré. Instruktorja ne potrebujem čisto nič. Povsodi sem že dosegel součence gledé na tvarino, katere so se učili, ko sem bil bolan. Latinsko mi gré prav lahko. V začetku je bila nekoliko trda, a sedaj so gospod razrednik zadovoljni z menoj. Včeraj smo pisali prvo latinsko nalogo. Gospod profesor so kar narekovali stavke, mi smo pa takoj pisali v zvezke. Tako se pravi „ex tempore“ pisati. Kako smo se tresli, predno so začeli narekovati! Naredil sem hitro vsak stavek. Po šoli smo imeli zborovanje: kako je bilo treba prevésti to, kako ono. Mislil sem, da nimam nobene napake; a ko smo preresetavali, sem se spomnil, da sem napravil zvalnik od samostalnika *magister*: *magistre*; velika napaka bo, odlično že ne bo. Kako me je to speklo! Celi večer sem se kesal, zakaj sem naredil tako neumno napako. O, ko bi mogel zvezek dobiti v roke, da bi popravil! Lahko bi bil naredil brez napake, ko bi bil bolje mislil. Prihodnji teden nam že nazaj prinesó zvezke; komaj jih čakam, da zvem, kaj sem pisal.

Še nekaj Vam moram sporočiti, ljubi oče. Do zadnjega tedna nisem vedel, da je moj gospodar — berač. To veste, da je gluhi. Oglušil je še, ko je bil za hlapca na Viču. Ker nista mogla več težko delati, preselila sta se v Ljubljano. Gospodinja ima opravilo z nami dijaki, gospodar pa ves božji dan nima nič delati, razven, da nakolje in naseka drv. A gospodinja mu ukazuje; pošilja ga po mestu in po okolici prosit kruha in pa, da dobi kak krajcar. Včasih ga ni več dnij domov; ko pride, prinese culico kruha, katerega pojé v kavi, in pa krajcarjev, katere mora izročiti do zadnje smeti gospodinji. Včasih jih štejeta po celo uro. Gorjé mu, ako pridrži le krajcar. Kaznovan je s tem, da mu gospodinja ne dá kave. Nekaj časa se ustavlja, slednjič pa le dá vse do zadnjega beliča. Včasih izpije kako šilce žganja. Takrat je vselej ogenj v strehi: gospodinja ga pere, da vse teče od njega. Puši

pa tako slab tobak, da mi kar sapo jemlje tisti dim. Zadnjič bi bil mož skoro vso hišo zažgal, ker se je bilo vnelo žaganje, v katero je pljuval. Hudo mu je pa vselej neizrečeno, kadar ga gospodinja prijema; kar jokati začne, ali pa se izgubi, da ga več dnij ni od nikoder na izpregled. Kadar prinese dosti krajcarjev, je pa bolj osoren in si ne pusti dosti reči. Sicer pa nima čisto nič besede pri hiši: vse se zvrši brez njega. Gluh je močno. Nekoč mu je gospodinja velela, naj ji prinese „žavbe“ iz lekarne, on pa je s čudenjem vprašal: „Žabe?“ Gospodinja je še bolj zavpila: „Žavbe!“ On še bolj zategnjeno: „Ža-abe! Kakšne?“ Zatrobiti mu je morala na uho, potem je šele razumel. — Sicer sem pa zadovoljen s stanovanjem, učim se lahko. O božiču Vam bom imel mnogo, mnogo povedati o gimnaziji, o profesorjih, o sošolcih, o šolskih knjigah. Do tedaj z Bogom!

17. Prvo gimnazijsko spričevalo. — Boj na „starih šancah“. — Pust.

To pismo, ljubi oče, Vam pišem pustni torek zvečer. Čudno se Vam zdi, kaj ne, zakaj Vam nisem takoj v soboto sporočil, ko smo dobili spričevala? V poslednjem pismu ste bili zapisali, da pride o pustu jeden, Vi ali pa mati, v Ljubljano; zato sem čakal do danes zvečer. Gotovo Vas je zadržal debeli sneg, ki je zapadel oni teden. Ker ni nobenega, moram Vam hitro naznaniti, kako se je izteklo prvo polletje. Ljubi oče! izdelal sem tako dobro, da se mi še sanjalo ni kaj takega. Sošolci so sicer ugibali že štirinajst dnij prej in našteli pet odličnjakov, mene pa so delali za prvega enojkarja, češ, ker sem toliko zamudil, ne morem biti boljši. Ob 8. uri smo imeli skupno sv. mašo vsi gimnazijci; vso mašo so mi misli uhajale le na spričevalo. Nič nisem mogel moliti. Po maši smo šli v šolske sobe. Gospod razrednik, črno oblečeni, s cilindrom v roki, prinesli so spričevala, zavita v rujav papir. Najprej so nas nagovorili: da niso popolnoma zadovoljni z vsemi; nekaj jih ni izdelalo in bodo morali plačati šolnino, marsikateri je dobil dvojko in celo trojko iz lenobe; „v imenu starišev, ki se mi smilijo“, so rekli, „vas svarim, da v drugem polletju bodite pridnejši, da ne izgubite celega leta. Kako bi ga bilo škoda! Pri marsikaterem drugem“, govorili so dalje, „bilo bi spričevalo lahko mnogo lepše, a ni se učil enakomerno; vedite, da sedaj si zidate podlago za vse prihodnje učenje; kdor se sedaj ne nauči natančnosti, ne nauči se je nikdar. Kdor se sedaj dobro ne uči latinščine, ne bode je znal nikdar dobro in trdno. Nekateri pa moram pohvaliti, da so bili res pridni in vzgledni. Tem bo lepo spričevalo plačilo za trud.“ Vsem nam je utri-

palo srce ob teh besedah. Mnogi, kateri so skoro vedeli, da ne bodo izdelali, bili so potrti in žalostni. Jaz pa sem mirno pričakoval, kaj bo. Začeli so deliti spričevala. Pokličejo prvega: „Pesek France!“ Veselje mu je zasijalo na obrazu. Gospod razrednik, izročaje mu spričevalo, ga še posebe pohvalijo. „Umen Ivan!“ pokličejo drugega odličnjaka. Vedeli smo za oba, da bode ta prva. Umen je res umen, midva sva prijatelja; doma je iz Gorij na Gorenjskem. Posebno dobro zna zemljepis in matematiko; sošolci mu nagajajo, ker nosi prav kratke raševnate hlače, češ, da so „petelinčkove“. — Kdo bode tretji? čakalo je vse. Kar zaslišim svoje ime: „X.¹⁾ Ivan!“ Kar završalo je po šoli. Sam svojim ušesom nisem verjel. Grem h katedru. Gospod razrednik mi izročé spričevalo, nato pa rekó: „Na Ivanu vidite, koliko premore marljivost. Več nego 70 ur je zamudil šole, pa je vendar prekosil razven dveh vse. Ivan! — rekli so obrnjeni proti meni — le tako naprej!“ Vzel sem spričevalo v roke. Izmed 71 učencev tretji! Ni mogoče! Razven matematike, kjer imam dobro (befriedigend), in zemljepisja, kjer imam hvalno (lobenswert), je vse drugo izvrstno (vorzüglich). Précej sem se spomnil Vas, ljubi oče, in matere: o kako bode te veseli, da sem tako dobro izdelal! Od veselja nisem vedel, kam bi se dejal. Nikogar nisem več videl okrog sebe. Letel sem iz gimnazije. Po dvorišču, po hodiščih, pred vrati je stalo že vse polno dijakov. Jedni so gledali spričevala, brali in — molčali. Nekaj jih je bilo tudi takih, ki so se jezili, češ, „goljufali so me!“ Neki gosposko opravljen dijak, — zdi se mi, da hodi v tretjo, — je pred vrati raztrgal spričevalo na drobne kosce. Gotovo mu ni bilo všeč. No, pa vsega tega nisem utegnil gledati, hitel sem naravnost v šenklavsko cerkev zahvalit Boga za tako srečo. Pokleknil sem pred oltar naše ljube Gospé; ko sem tako molil, prišel je neki gospod k meni ter me potrkal po rami: „Kaj se ti je pa zgodilo, da tako goreče moliš?“ Pokažem mu spričevalo, rekoč: „Nikdar ne bi bil mislil, da bom tako dobro izdelal.“ — Doma je bila gospodinja tudi prav vesela. „Ivan, ker si tako dobro naredil, bom pa danes naredila jabolčne štruklje, ki jih tako rad ješ!“ In jih je res. Težko sem čakal, da pridete od doma; kako rad bi Vam bil pokazal svoje prvo spričevalo!

Povedali so nam, da imamo do pepelnične srede prosto.

Popoldne pride k meni sošolec Anton Brinjar, s katerim sva prijatelja; tudi on je izdelal dobro, a odličnjak ni. „Pojdiva malo na Grad!“ povabi

¹⁾ Iz umevnih vzrokov je moral priobčevatelj izpustiti Ivanov priimek.

me on. Gospodinja mi je dovolila, in šla sva. Med potjo mi pové, da bo danes velik boj med gimnazijci in realci — dal jim je tudi neki priimek, katerega pa ne smem zapisati. „Na starih šancah se bomo“, pravi, „danes jih moramo nabíti; zato nas mora biti pa dosti skupaj. Iz Študentovskih ulic bodo vsi gori, kolikor jih ni šlo domov.“ Na vrhu je res bilo že vse polno dijakov, iz prve in druge šole, nekaj tudi iz tretje in četrte. Gimnazijci smo stali na tej strani pri gradu, realci pa na onem širokem prostoru na „šancah“. Četrtošolec Piskáč, iz Študentovskih ulic, nam dá znamenje: „Fantje, sedaj pa le začnimo!“ Snega je bilo na debelo gori; delali smo kepe ter jih metali v realce, oni pa v nas. Onih je bilo več, a mi se nismo hoteli umakniti: to bi bilo sramotno za gimnazijce! Piskáč nam je vedno prigovarjal. Bil je pravi turški boj. Marsikatera kepa mi je priletela v glavo, v oči, v hrbet, v noge. Boj bi bil gotovo trajal do večera, — a prišla sta dva policaja ter nas razgnala. Piskáč je še potem trdil, da bi bili gotovo realci bežali, da nista prišla redarja.

Ves premočen sem prišel domov. Bal sem se gospodinje. Nekaj mi je reklo: „Kaj, ako bi nas bili videli kak profesor?“ Sklenil sem, da se ne pojdem več bojevat na „stare šance“.

V nedeljo, včeraj in danes sem šel čakati na kolodvor, če pridete, a nisem nič pričakal. Danes po kosilu sem prosil gospodinjo, če smem iti popoldne malo po mestu, posebno v „Zvezdo“. Dovolila mi je, toda le do štirih. „Ob štirih se začne v Šenklovžu pridiga; k pridigi moraš, vprašala te bom!“ Tako mi je naročila. Ko sem prišel v Zvezdo, je bilo že vse polno ljudij, ki so se izprehajali gor in dol. Nekateri so metali drug drugemu v obraz „konfeti“, ki ga prodajajo našemljeni prodajalci v košarah, polnih škarnicljjev takega konfetija. Ne sliši se skoro nič drugega kakor vpitje teh prodajalcev: „Konfeti,

konfeti!“ Meni se zdi, da to ni nič drugega, kakor pobarvano žitno zrnje. Meni se kaj neumno zdi, tako reč kupovati in drugemu v obraz metati. Vse polno maškar hodi tudi po Zvezdi. Nekatere so prav grde. Dve sta bili napravljene celó kot nuni. To se mi je posebno grdo zdelo. Prav vesel sem bil, da je prišel policaj ter je obe odvêdel na rotovž. Po cesti so vodile maškare tudi nekako kamelo; gobec je imela narejen iz dveh bukovih polén, to sem videl. Večkrat je debelo zazijala. Na vrhu je sedela tudi maškara. Pa zvonili so, koder so jo vodili. Tej kameli pravijo „brna“. Ne vem, zakaj. Pred kazino se je vsedlo več nego deset parov maškar v kočije; vozile so se okrog „Zvezde“. Ravno tam pred kazino je velik mostovž; ob polu štirih je prišlo nekaj gospôde gori in začeli so metati pomaranče pa sladkarije dol med otroke, ki jih je vse polno čakalo. To vam je bila gneča, kamor je padla pomaranča! Vsi so se zakadili na tisti kraj. Skoro sami ljubljanski postopači so bili vmes. Jaz bi bil tudi rad šel pobirat, pa me je bilo sram. Spomnil sem se, kaj ste mi pravili o Antikristu, da bo denar sejal; takrat se bodo prav tako topli zanj, kakor so se ti potepuhi za pomaranče in sladkarije.

Rad bi bil še nekaj časa gledal; a v nunski cerkvi je udarilo štiri. Hitel sem v Šenklovž. Cerkev je bila polna ljudij; sveto Rešnje Telo je bilo izpostavljeno na velikem oltarju. Pridiga je bila zeló lepa: kako da se kristijan tudi lahko veseli, pa da naj se veseli v Gospodu, ne pa pregrešno. Po pridigi so bile še litanije.

Tako so minile te pustne počitnice. Jutri začnemo drugo polletje. Prav težko že čakam šole; najprijetnejše je v šoli. Sedaj se hočem le še bolj poprijeti učenja, prav kakor so mi rekli gospod razrednik: „Ivan, le naprej!“ Z Bogom, ljubi oče, mati! (Dalje.)

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

Obri so še v osmem stoletju hudo nadlegovali Slovence, tako da je slovenski knez Borut prosil pomoči proti njim bavarskega vojvodo Tasila II. Ta je Slovincem pomagal, za plačilo pa so ga morali priznati za svojega vrhovnega gospodarja. Ko je hotel pozneje Valjhun razširiti krščanstvo med Slovenci, vzdignila se je močna stranka proti njemu. Valjhun pokliče zopet Bavarce na pomoč, premaga nasprotnike, a pripravi tudi pot končnemu podjarmljenju

Slovencev pod bavarsko oblast. Ko je moral Bavarec Tasilo priznati Karola Velikega za svojega vrhovnega gospodarja, prišli so Slovenci pod frankovsko oblast l. 800. Slovenska samostalnost je jenjala, začela pa se je dôba ptujega gospodarstva, fevdne ustave in poptujčevanja. Po fevdni upravi, katero so uvêdli Franki tudi med Slovenci, smel je kralj slobodno razpolagati s podjarmljeno zemljo in jo podeljevati, komur je hotel. Po tej svoji pravici in

oblasti so darovali nemški kralji premnogo zemljišč ne le nemškimi plemičem, temveč tudi nemškim samostanom in škofijskim cerkvam. Ti gospodarji so pošiljali med Slovence svoje oskrbnike, pisarje in davkarje, čestokrat tudi nemške naselnike, zlasti ako je bila darovana zemlja še neobdelana. Domači živelj je izginjal torej posebno ob mejah, in slovensko ozemlje se je čimdalje bolj krčilo. Ali tudi v središču naše zemlje so se ptujci naseljevali v večjem številu, in njih potomci še dandanes pričajo o prvotni domovini svojih pradedov.

Tako je naselil oglejski patrijarh Bertold l. 1218. nemške Tirolce ob gornji Bački dolini na Tolminskem; brižinski škofje so preselili l. 1283. nemške Tirolce v Sorico (Zarz) na Gorenjskem, in Ortenburžani so odkazali Nemcem zemljišča na Dolenjskem med l. 1350.—1360. in tako ustanovili naselbino Kočevsko na Kranjskem.

Kočevsko¹⁾ se razteza nekako od Suhe (Langenthon) do obližja Kolpe in od mej dolnjevaške župnije do Majerja pri Črnomlju. Kočevsko šteje okrog 170 selišč z 20.000 prebivalci. Hribato in gozdnato pokrajino režejo štirje gorski grebeni od severozahoda proti jugozahodu.

Od kod so Kočevci? Popolnoma določeno še ni to vprašanje. Poslušajmo, kaj nam pripovedujejo zgodovinarji. Müller l. 1684. meni, da so bili naseljeni Kočevci že za Aleksandra Velikega in da so poslali k njemu odposlanca.

¹⁾ O Kočevju se je že mnogo pisalo nemški in slovenski. Tu navajam nekatere spise: Megiser v koroški kroniki v 1. knjigi, 1. poglavje. — Tomaž Hren nam je ohranil beležko o naselitvi. — Valvasor v „Ehres des Herzogthums Krain“. — K. Zeus: Die Deutschen und die Nachbarstämme. München 1837 (str. 454, 589, 614) in po njem dr. Joh. Weiss v Byzantinische Geschichte (II, 48 seq.). — Richter, Rudež: Das Herzogthum Gottschee l. 1823. v J. M. Schottky's: „Vorzeit und Gegenwart“ 1. B. — Ullepič in dr. V. Klun v „Mittheilungen“. — Elze: Gotschee und die Gotscheer v III. zvezku Kranjskega muz. društva. — A. Dimitz: Geschichte Krains, 241. — Schröer: Ein Ausflug nach Gottschee. — Weitere Mittheilungen über die Mundart von Gottschee. 1868 in 1870. Sitzungsber. der phil. Cl. der k. Akad. 60. B, 65. B. — Dr. K. Lechner: Die Gothen in der Gottschee v „Aus allen Welttheilen“ 1883. Dec. — Dr. Mupperg: Nach Gottschee, der Vandalen-Ansiedelung und zur Adria (Nr. 72—79 des Journals: Das Museum, Beiblatt der „Neuen Frankfurter Presse“ 1879). Das bedrohte Land Gottschee („Im neuen Reich“ 1880, 1. Bd.) — Jos. Obergföll: Ueber die Herkunft der Gottscheer, K. 1888, 1—24 str. Gottscheer Ortsnamen, K. 1890. str. 10—19. Gottscheer Familiennamen 1882, 21 str. — Peter Wolsegger: Zur Geschichte der Stadt Gottschee bis zum Jahre 1493. D. Kalender für Krain 1889. — Janez Parapat: Kočevje. Letopis M. Sl. 1874. Slovenščina v kočevskem narečju. Vestnik II., 1874. O starološki fari. „Danica“ 1874. — Dav. Terstenjak: Kdaj so se Kočevci na Kranjskem naselili. „Zora“ 1876. — S. Rutar: V sporazumljenje str. 309

Lacij je mislil, da so Kočevci Suevi ali Goti. Oporeka mu Schönleben, da se Suevi ali Goti nikakor ne bi ohranili, ko se je vendar povsodi v deželi menjavalo prebivalstvo. Megiser meni, da so ostanek Senoncev, katerih ne smatra za Galce ampak za Švabe. Valvasor jih ima za Gote, isto menita dr. Lechner in Menzel. G. Zeus misli, da so ostanek starih Vandalov, ki so ostali v Panoniji, ko je vodil Godegisil svoj narod čez Reno in kaže na Guduscane, ki so po Einhardu (ad annum 818) stanovali ob Kolpi. Dr. Mupperg je istega mnenja. Elze jih ima za najstarejšo nemško naselbino, vendar se opira tudi na Hrenov zapisnik, ki se pri Valvasorju glasi¹⁾: Carolus IV. Imperator, Rex Bohemiae, devictis Franconibus et Thuringis, ad petitionem Friderici, Comitis ab Ortenburg, dedit ei trecentos viros cum conjugibus et liberis, in servitutum; qui alias debebant puniri propter rebellionem. Quos transmisit ad silvas, ubi nunc Gottsevia est. Qui processu temporis, excisis arboribus, septem Ecclesias parochiales erexerunt.

Leta 1867. je prišel prof. Schröer z Dunaja na Kočevsko. Preiskaval je zgodovino in kočevski jezik. Ta učenjak sodi, da so Kočevci pomešani iz bavarsko-avstrijskih Nemcev in s primesmi Frankov in Švabov. Takrat je obelodanil J. Zahn v Gradcu neko listino, ki je najstarejši spominik kočevske zgodovine. Pisal je to listino oglejski patrijarh Ludovik della Torre dné 1. vel. travna l. 1363. To važno pismo se glasi²⁾: Nos Ludouicus dei gratia sanctae sedis

do 311. „Zora“ 1876. — Lavoslav Gorenjec: Kočevske vraže. „Besednik“ 1871, str. 21. Kako Kočevci snubijo in ženitujejo. „Kres“ VI., str. 179. — Mnogo spisov v „Mittheilungen der Deutschen aus Gottschee“ od l. 1891.—1893.

¹⁾ Ko je bil cesar Karol IV., kralj češki, premagal Franke in Turinge, dal je na prošnjo Friderika, grofa Ortenburškega, njemu v sužnjost 300 mož z ženami in otroki, ki bi bili morali biti kaznovani zaradi upora. Te je poslal v gozde, kjer je sedaj Kočevje. Ti so polagoma izsekali drevje in postavili sedem župnih cerkvâ.

²⁾ Mi Ludovik, po božji milosti patrijarh sv. oglejskega sedeža, hočemo, naj bo v večem spomin, kar smo zvedeli, da so se v okraju župne cerkve sv. Štefana v Ribnici naše oglejske škofije, in v njeni župniji, v nekaterih logih ali gozdih, ki so bili nenaseljeni in neobdelani, napravila mnoga bivališča za ljudi, in so se taki logi ali gozdi pripravili za poljedelstvo in se je sešla ne majhna množica ljudstva. V teh krajih so tamošnji prebivalci v čast božjo in častite Device Matere in v tolažbo tega ljudstva in naslednikov in v povzdigo pobožnosti sezidali na novo nekatere cerkve, namreč v Kočevju, Poljanah, Kostelu, Osilnici in Gotenicah... kakor je dovolil naš preljubi sin v Kristusu, slavni grof Oton Ortenburški, na čegar posestvu so omenjena zemljišča. Mi dovoljujemo imenovanemu grofu in njegovim naslednikom v imenu svojem in svojih naslednikov, da smejo postavljati v rečenih cerkvah sposobne duhovnike. Določujemo, da imajo grof in njegovi nasledniki pravico te duhovnike predlagati; potrditi pa za te cerkve, namreč Kočevje, Poljane, Kostel, Osilnico in Gotenice, ima pra-

Aquilegensis patriarcha ad memoriam aeternam esse volumus quod ad nostram deducta notitiam, quod in quibusdam nemoribus seu siluis infra confines curatae ecclesiae sancti Stephani in Reiffniz nostrae aquilegensis dioecesis, et in eius cura seu parochia, quae inhabitabiles erant et incultae, multae hominum habitationes factae sint et nemora huiusmodi ac silvae ad agriculturam reducta et non modici populi congregatio ad habitandum conuenit in quibus quidem locis per habitantes ibidem, ad honorem dei, et gloriosae virginis matris et ad consolationem dicti populi et subsequendum atque deuotionis augmentum, de novo quaedam ecclesiae constructae sunt videlicet in Gotsche, Pölan, Costel, Ossiwniz, et Goteniz . . . consentiente et concedente filio nostro in Christo carissimo spectabili comite domino Ottone de Ortenburg, in cuius dominio et iurisdictione territoria esse et consistere huiusmodi dinoscuntur. Nos . . . supra dicto comiti eiusque haeredibus concedimus nostro et successorum patriarcharum nomine instituendi et ordinandi in dictis ecclesiis sacerdotes idoneos per quos . . . Quorum sacerdotum praesentationem ad dictos comitem suosque haeredes . . . spectare decreuimus et uolumus et ipsorum confirmationem in ecclesiis praedictis videlicet Gotsche, Pölan, Costel, Ossiwniz et Goteniz ad plebanum seu rectorem in Reiffniz . . . In quorum omnium testimonium praesentes fieri iussimus nostri sigilli appensione muniri, Datae in castro nostro Utini prima die mensis Maii sub anno dominicae nativitatis millesimo trecentesimo, sexagesimo tertio, indictione prima.

Ta listina torej trdi, da je bil svet, kjer je sedaj Kočevsko, neobdelan, da se je razširjal gozd z močvirjem, da so prišli ptujci, ki so se ondi naselili in obdelali svet. Sezidali so tudi pet cerkvâ, za katere je smel grof Oton Ortenburški in njegovi nasledniki župnika predlagati, župnik ribniški pa potrditi.

Iz te listine posnemamo, da je bil nekdanj sedanji kočevski svet pust in prazen, da so se pred l. 1363. priselili ptujci. Ali je stvar dognana? Ne! Preiskave učé, da je bil svet deloma že prej naseljen, in da so bile v oni dôbi že ondi cerkve ali tudi župnije. Okolica je bila dobro naseljena, zakaj Ribnica na zahodni in Črnomelj na vshodni strani sta bili stari župniji (l. 1221.). Že leta 1339. se omenja kapela sv. Jerneja v Mooswaldu. Patrijarh Bertrand dovoljuje ortenburškemu grofu ustanoviti pri tej kapeli kapelana in graditi pokopališče okolu kapele, katero je grof na svoje stroške napravil na čast sv. Jerneju, ker prebivalci sicer težko

vico župnik Ribniški . . . V pričevanje vsega tega smo dali napraviti to pismo in je potrdili s svojim pečatom. Dano na našem gradu v Vidmu dné 1. vel. travna l. 1363.

prihajajo k službi božji. Tu se ne imenuje Kočevje, vendar se skoro dvomiti ne dá, da je ta kapela ista kakor cerkev sv. Jerneja, katero omenja poznejša zgodovina.

Da je bila pokrajina že prej naseljena, pričujejo tudi krajevna imena, kakor Windischdorf, katero so Nemci začeli tako imenovati vsled prejšnjih slovenskih domačinov. Isto dokazujejo slovenska krajevna imena, katera so si Kočevci od že naseljenih Slovencev izposodili: Göteniz = Kotnica, Morobiz = Borovec, Rieg = Reka, Malgern = Mala Gora, Tappelwerch = Topli Vrh, Skrill = Škrilj, Pöllandl = Poljanica, Präse, Presulen, Wretzen, Brezje, Friesach = Brezje in podobno, Gaber, Drandul = Travnj dol, Mrauen = Morava, Töplizel = toplica, Bistriza = bistrica, Unterlag, Altag = Spodnji Log, Stari Log, Lahina, Gatschen = Gače, Grintowitz = Grintovec, Kletsch = Kleč, Seč, Rodine, Pogorelc, Plesch (pleša), Kotschen = Koče, Blaschoviz, Komutzen = Komolc, Ribnik, Gradez, Ressen (resa), Suchen. Poleg teh se jih nahaja še nekaj, o katerih ne moremo določnega povedati; nekatera imena so tudi sestavljena iz slovenskega in nemškega: Alt-, Neutabor, Ober-, Nieder-, Neuloschin (izgovarja se Ložín), Prölibel-Preârigel, Tschermoschnitz (Valvasor: Zermoschnitz) je sestavljena beseda iz Zer (zur) in Mošnjice ali Mošnjice. Ljudstvo kočevsko še sedaj govori „dei Mosche“ ali „Moschnitze“ = die Mosche.¹⁾ Kuntschen je menda Konec. Nahajajo se pa tudi nemška in slovenska imena istih vasij: Kerndorf = Mlaka, Krapfenfeld (iz Kropffeld) = Dolga vas, Ebenthal = Polom, Tiefenreuter = Trnovec, Tiefenthal = Vrbovec, Hinterberg = Novi lazi, Stockendorf = Planina, Nesselthal = Koprivnik, Buchel = Hrib, Mitterdorf = Stara Cerkev. Le nekateri vasi nimajo slovenskih imen, zlasti v kočevski, mozeljski in koprivniški župniji: Lienfeld, Klindorf, Schalkendorf, Zwischlern, Mösel, Reinthal, Otterbach, Kammersdorf, Reichenau itd.

Oglejmo si imenovano listino podrobneje. Vsi v listini imenovani kraji imajo slovensko lice in so deloma na slovenskih tleh. Dalje je znano, da je stala v Starem Trgu pri Poljanah cerkev že l. 1248. in da se l. 1326. omenjata duhovnik in cerkev. V Gotenici do l. 1786. sploh ni bilo duhovnika, župnija je šele od l. 1845., pač pa je bil že l. 1377. neki Zink župnik na Reki (Rieg). Osilnica je bila takrat menda ekspozitura, šele l. 1509. je postala župnija. Kostel je bržkone Fara pri Kostêlu, kjer je l. 1383. župnikoval Heinzlinus curatus.

¹⁾ S tem pade razlaga p. Ladislava Hrovata v „Dom in svet“-u l. 1892., str. 563, kjer izvaja naš jezikoslovec Tschermoschnitz iz Čer + mož + n + ice = Felsenbewohner.

Iz tega sklepamo, da so v listini l. 1363. našta imena le pokrajinska in da Poljane ne znamenujejo St. Trga pri Poljanah, ampak kako drugo cerkev, in Gotenica Kočevsko Reko (Rieg). Bile so pa takrat zidane tudi druge cerkve, kakor Koprivnik, ki je bil l. 1400. že župnija, Mozelj od l. 1509. župnija, Stari Log je postal l. 1509. vikarijat in župnija šele l. 1783. Stara mora biti tudi Stara Cerkev, ker je imela to ime že pred več ko dvesto leti.

Od kod so prišli Kočevci? Kako razlagamo njih ime?

Kakor smo že spoznali, ni kaj lahko odgovoriti zanesljivo na to vprašanje.

Mislím, da se najmanj motimo, če pravimo, da so Kočevci koroški priseljenci, pomešani z betvijo Frankov in Švabov. Grof Ortenburški je namreč imel posestva tudi na Koroškem; lahko je torej poslal v zapuščene svoje gozde nekoliko koroških svojih tlačanov. Bil je vrhu tega tudi zet Margarete rojene Teck in Hohenlohe. Nje rodovina je imela obširne posesti na Švabskem in Frankovskem, zato je kaj lahko dobil od ondu naselnikov, bodisi da so bili kaznovani uporniki, bodisi, da ne, zakaj Hrenov zapisek ne more biti iz trte zvit.

Da utegnejo biti Kočevci res večinoma potomci koroških Nemcev (ki so itak bavarskega rodú), dokazuje njih jezik in mnogo krajevnih imen, ki se popolnoma skladajo. Na Koroškem nahajamo: Schwarzenbach, Krapfeld, Winkel, Ebenthal, Mooswald, Reichenau, Rain, Feuerberg, Friesach, isto tudi na Kočevskem. Na Koroškem je Tiffen, Kötschach, Dornbach, Gatschach, Maglern, Hornburg, Gräuth, Liemberg; na Kočevskem Tiefenthal, Tiefenreuther, Kotschen, Dürnbach, Gatschen, Malgern, Hornberg, Gereuth, Lienfeld. Ta čudovita enakost in sorodnost se kaže tudi pri priimkih: Braun, Thaler, Lobisser, Bachmaier, Schober, Scherzer, Staudacher, Lobe, Sturm, Weiss, Schneider, Wolf, Weber, Lachner, Knaus.

Ti naseljenci so torej prišli na Kranjsko do Ribnice, od tod so se nekateri pomikali bolj južno do Reke, Gotenice in Borovca, drugi proti Stari Cerkvi, Kočevju, Mozelju, Koprivniku in Nemški Loki, proti severu pa proti Staremu Logu in Čermošnjicam.

Kaj pa ime Kočevje? Razlág je silno mnogo. Naj navêdem tu le nekatere. Valvasor izvaja Gottschee iz Gut-See (dobro jezero), ker je v Rinži mnogo rib, ali pa iz Gotische, misleč, da so Kočevci potomci Gotov. Schönleben méni, da je ime od tod, ker so klicali naseljenci pri težavnem delu in trebljenju gozdov: Gott Segen, kar se izgovarja kočevski Gottzegen. Šumi razlaga Kočevje iz Goščevje. Nekateri mislijo, na

Koth-See ali pa prächtiger See (staronemški cot, kot = göttlich, trefflich). Trstenjak izpeljuje Kočevje od korenike koč = jumenta cingere, anschirren. V ruščini je kočevat = ein Nomadenleben führen, torej Kočevarji = ljudje, ki so kočevali, ki so s svojo družino in živino hodili od kraja do kraja. Toda ko bi bili tudi izvajali „Kočevarji“ od „kočevati“, ne moremo isto storiti s „Kočevjem“. Vsak jezičar pa priznava, da je Romulus iz Roma in ne, kakor trdi pripovedka narobe. Novejši razlagalci izvajajo ime od „koča“, in skupnega imena „kóčevje“, iz česar je potem nastalo Kočévar, ne brez vpliva Gottschéer. Sklepati se dá torej, da je Kočevje staro, že preje znano krajinsko ime, ki se je prijelo tudi naseljencev in potem nadélo posebno njih središču sedanjemu kočevskemu mestu¹⁾, ki se pa v starih listinah imenuje vedno „unser markht in der Kotsche“, dokaz, da je „Kotsche“ pokrajinsko ime.

Tudi začetek zgodovine kočevskega mesta je temen. Naseljenci so pričeli drevje sekati, celino okopavati, gozdove redčiti in močvirja sušiti. Skrbeli so pa tudi za dušno blaginjo in pričeli zidati cerkve. Okrog cerkve sv. Jerneja, ki je stala ondi, kjer stoji sedaj pokopališče, zbralo se je mnogo koč, tako, da se že l. 1377. naselbina imenuje trg. Tudi cerkev je dobila novih dohodkov. Dne 28. vinotoka l. 1386. (1393?) je utemeljila grofinja Neža, hči l. 1335. umrlega Albrehta II. Ortenburškega, dohodke novi cerkvi sv. Jerneja, katere sta izplačevala vsako leto njen brat Albreht, škof tridenški, in Friderik. V pismu leta 1377. je oporočil Friderik Ortenburški, ako umrje brez potomcev, vsa posestva stricu Albrehtu, škofu tridenškemu, in po njegovi smrti ujcu grofu celjskemu Hermanu I., njegovemu sinu Hermanu II. in bratrancu Viljemu. To se je tudi zgodilo. L. 1420. je umrl Friderik Ortenburški, zadnji moški potomec te slavne rodovine. Pravijo, da ga je zastrupila njegova žena Marjeta. Posestva je po njem podedoval Herman II., celjski grof. Njegov zet, cesar Sigmund, mu potrdi 28. sveč. l. 1420. v Vratislavi nasledstvo ortenburške in sternberške grofije in patrijarh Ludovik mu v Celju v fevd izroči vse nekdanje ortenburško-oglejske fevde, med drugimi tudi castrum Ortnege cum Kotsche. Celjani so si s to dedščino jako utrdili svojo moč na Kranjskem. Dobili so samo v tej deželi gradove Wallenburg (Lipniški grad) pri Radoljici, Gorenji in Dolenji Kamen pri Bégunjah na Gorenjskem, Ortnege, Cobelsberg, Kostel, Altenburg, Kravjek itd. in še pet trgov: Radoljico, Ribnico, Poljane, Lož in Kočevje z dotičnimi gradovi.

(Dalje.)

¹⁾ Šumi je v zasebnem pismu zatrjeval, da se nahaja ime Kočevje v neki listini l. 1247.

Zmagovita moč duhá nad telesom.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

Kant: Pritrjujem ti, da je tako. Pa kaj drugega! Prijetnejše je za čute, kopati si noge v topli vodi kakor v mrzli. Toda, kdor jih koplje v mrzli, ta uide slabosti in obnemoglosti v hoji; kdor se pa vedno koplje v topli vodi, postane v noge čimdalje slabejši.

Na drugi strani pa rad priznavam, da skrb za zdravje pri nekaterih udih vendar le zahteva, naj se hrani gorkota. Varovati se mora človek, da si ne prehladi trebuha. Želodec je kotel, v katerem se kuha in prebavlja hrana. Prebavljanje se pa ne vrši samo v želodcu, ampak po vsem trebuhu, torej je treba skrbeti, da se v mrzlem vremenu trebuh ne ohladi toliko, da bi zastajalo prekuhovanje. Vsaj tudi tisti, ki kuha brinje ali pa črne jagode in jih godi, mora jih goditi v topli sobi ali v gorki kleti. Kdor ima vinograde in prideluje vino, vé tudi, da za vrenje je potreba toplote, sicer vino ne zvrè redoma in tudi ne popolnoma ter oslabi ali se pa celó skazi in skisa.

Hufeland: Ko si toliko poskušal na sebi, kako bi s trdno voljo vodil svoje življenje do zdravja, razodeni nam torej, kako sodiš o p o d n e v n e m s p a n j u p o p o l d n e p o j e d i.

Kant: Čeprav je res, da ta, ki tudi po dnevu spi, prespi marsikatero težavo in skrb, ki le prerada nagaja človeku, vendarle ne umem, zakaj bi si pameten človek želel dolgo življenje, pa bi prespal še to péd bivanja na tem svetu, katero mu je Stvarnik naklonil.

Po moji razsodbi je postelja gnezdo cele kôpe boleznij. Počivanje in ugodnost v postelji ti okrajšujeta življenje, če ju uživaš čez naravno mero. Že po zimi se prepričamo starejši, katerim ni treba toliko spanja kakor mladini, da je to resnica in da telo rado oslabi v postelji. Vedno prebujanje in dremanje v dolgih zimskih nočéh slabi naše živčevje in ga ne krepča. Goljufivi počitek izpodkoplje moč životu. Mehkota in nepotrebno poleganje po postelji je vzrok, da telo onemore in se življenje okrajša.

Herder: Gledé na spanje sploh bi po šegi turške vere utegnili reči, da je usoda od začetka namerila vsakemu umrljivemu bitju trdno mero spanja. Kadar govori mohamedanec o z m e r n o s t i, ne pozabi nikdar omeniti, da je od začetka stvarjenja vsakemu človeku odmerjen delež jedij, ki jih použije v življenju. Kdor svoj delež zajema hitro in z veliko žlico, ta pride hitro do kraja ali do konca življenja.

Skoro jednako bi se prilegala prilika, da je delež spanja vsakateremu oddeljen že v zibeli. Potemtakem bi človek, ki je več kakor tretjino svojih moških let prespal, ne smel upati, da bo še dolgo spaval ali dolgo živel.

Pa kaj bi toliko govorili o preobilnosti spanja. Tega se lahko vsakdo iznebi, če ima le kaj dobre volje in kaj opravkov, ki ga kličejo iz postelje. Vse huje nas zadeva pomanjkanje spanja v naših starih letih. Rimljani so nam sicer zapustili svoj pregovor: „Septem horas dormisse satis est“ (sedem ur spati je dovolj), a star človek ne doseže te naravne mere, da bi sedem ur nepretegoma spal. Marsikateri star možak bi bil vesel, ko bi mogel spati vsaj pet ur, ali morda še štiri.

Sokrat: No, prijatelj Kant, ti se hvališ, če sem te prav razumel, da imaš tako zmagovitega duha, da zatareš z jekleno svojo voljo vsak neugodni bolesten napad: povej nam, kako pa zatiraš pomanjkanje ponočnega spanja? Sam vem, koliko je spanje vredno; morda si zvedel, da sem cenil spanje tako, da se še smrti nisem bal iz samega poželenja, da bom po smrti dobro spal in v miru počival.

Kant: Po lastnih izkušnjah ti razložim, kako ponoči preganjam bdenje in kako vabim spanje k sebi. Pomanjkanje ponočnega spanja spada po moji misli med bolesten napade. Kdor ponoči spati ne more, temu zdravnik svetuje po stari navadi, rekoč: „Iz bij si iz glave vse ne u g o d n e m i s l i!“ Že prav; a če si izbiješ prejšnje misli, nastopijo druge v glavi, menda tudi ne dosti mirnejše.

Moj zdravstveni svét je ta: Že predno greš v posteljo, zatri vsakatero nagajivo misel, kakor hitro jo začutiš v sebi. A kako, poprašuješ me radovedno, kako pa hočem ubraniti misli? Saj je misel taka čudna stvar, da, kakor bi se polisknilo v glavi, pa že stoji pred našim duhom. No, jaz se ubranim težavne ali sitne misli s tem, da z vso dušno silo obračam svojo pazljivost na kako mično drugo stvar, katera me nikdar ne razdraži, ampak razvedruje in razveseljuje. Tako delaj z mislijo, ki se ti hoče usiliti, kakor da bi kake zagledane stvari ne maral oglelovati in opazovati; obračaj se — da govorim v priliki — z zatisnjenimi očmi na drugo stran, pa preženeš neugodno misel. In ako prva posttranska stvar, ki jo pokličeš v spominu na

W&F.ph.

Opatija: Morje ob burji. (E. Jelusič.)

pomoč, ne prežene nemirnih mislij, tedaj obrni svojo pazljivost na drugo, na tretjo itd. Sčasoma se napravi v možganih taka brozga mislij, da se v tej zmedi izgubé one nagajive misli, kakor bi potonile v vodnih valovih.

Herder: Vse tako odganjanje nemirnih mislij pa včasih, kadar so presilne, ne pomaga zaspati, sosebno takrat ne, ko ti manjka druge stvari, ki bi bolj vzbujala tvoje premišljevanje. Če je tako, vzbúdi si v mislih najmičnejše, bodisi smešne, bodisi strahotne in grozne stvari. Če ne veš drugega, obrni misli na Dantejevega Satana, titana Luciferja, ter si ga vpodobi z ono živostjo pred dušnimi očmi tako, da zagledaš kosmato pošast orjaške postave v tistem trenutku, ko plezata Dante in Vergilij po Satanovih grivah kakor po kaki lestvi, ali pa v tisti uri, ko Satan drži Judeža Iškarijota med zobmi in ga grize, potem pa, ko zgrizenega izpusti, zaceli se trpinčenemu izdajniku hipoma život in je pripravljen za novo grizenje in neizrekljivo trpljenje.

Če se pa rajši smeješ kakor bi se Dantejevemu Satanu grozil, stopi v mislih med grške bogove, ko prežé v Hefajstovo mrežo, kjer sta ujeta Afrodita in Ares, ter se smejejo in kihajo s tako silo, da se trese Olimp! Sedaj pomaga to, sedaj ono, kakor se ravno vjemajo naša kolesca v možganih.

Kant: Prav, da si zinil o tem; tudi jaz sem izkusil, da po tej poti ne pridem vselej do svojega namena.

Pred nekimi leti me je nadlegoval zopern nahod in hud kašelj. Po naključbi sta me nahod in kašelj najhujše nadlegovala takrat, ko sem šel spat. Nevoljen zaradi tega sklenem dihati skozi nos. To mi je bilo začetkoma težko, delalo mi je celó v nosu bolečine. Ko sem premagal začetne ovire, zaspal sem lahko.

Ti, Hufeland, si zveden zdravnik, pa mi ne zameri, da se predrzmem razložiti svoje misli o tem dihanju skozi nos. Od kodi je prišel oni kašelj? Če imaš usta odprta, dejal sem si, tedaj zadeva mrzli zrak, ki ga diham vase, na občutljivo sapnikovo jabolko ali na krhelj v grlu ter razdraži živce v njem. In od te razdražbe pride kašelj. Te razdražbe in kašlja sem se iznebil s tem, da sem svojo pazljivost popolnoma odtegnil od tega, pa sem z vsem dušnim naporom obrnil svoje misli na kako mično ali smešno stvar. To je ustavljalo tudi kašelj: pojenjal je in zaspal sem. Poprej so se delale v goltancu sline kakor nalašč, da me je gonil kašelj. Ko sem pozneje imel usta zaprta, požiral sem sline. — A tega ni treba zatrjevati, da je precèj je-klene volje treba za take sklepe.

Hufeland: Dobro si povedal. Jako koristna je navada ob zaprtih ustih dihati skozi nos.

Če hoče kdo porabiti to navado za ponočni mir in spanje, mora se ga navada ta tako prijeti, da se ponoči hitro prebudi, če se usta odpró, kakor se vzbudimo, ko ponoči obstane ura.

Posebnega napora je treba, ko gremo hitro vkreber, če hočemo sôpsti ob zaprtih ustih skozi nos. Včasih odpira sapa usta s tako silo, da najtrdnejši sklep ne pomaga nič. Tedaj ni druge pomoči, kakor da stopamo počasneje.

Morebiti te tudi mika slišati, ali je po naravi pravilno ali ne, da sapa gre skozi nos? Kako pa priroda vodi sapa med govorico? Da sapa tudi, ko govorimo, gre skozi nos, ne le ob zaprtih ustih, to spričuje glas govornikov takrat, ko je nahoden ali ko je nos zamašen. Tedaj dobi glas neko neprijetno šumljanje ali drhanje, kakor bi se vzdih brusil ob nosnice. To je znamenje, da med govorom sapa sili skozi nos. — Kadar govornik noslja, pravijo: „Skozi nos govori“, pa to ni res, marveč zamašeni nos samo zapira sapi navadno pot.

Postranski dobiček navadi, dihati ob zaprtih ustih, je ta, da sline, ki se vedno v ustih nabirajo, gredó v grlo ter dadó grlu vlago, brez katere bi postalo presuho ter bi delalo omolkli govor. Zraven tega pa te sline lezejo po grlu v želodec ter mu služijo kot prebavno sredstvo. Nekaj zdravnikov trdi celó, da te sline obvarujejo človeka raznih nerednostij v prebavljanju.

Zraven tega se pa dihanje skozi nos ob zaprtih ustih priporoča posebno po zimi. Zimski zrak, če pride po krajši poti skozi odprta usta v grlo ali v pljuča, zadeva na občutljive ude dostikrat tako nevarno, da se vname krhelj v grlu, ali predpljučnica (bronhije) ali pa se vname celó pljuča. Sôpsti ob zaprtih ustih po zimi je torej naravnost potrebno.

Kant: No vidite, kam nas je zaneslo naše vprašanje o pripomočkih za spanje. Spoznali smo, da ima človek v svojem duhu tisto zmagujočo moč, s katero se mu posreči, če je volja trdna, premagati te in one sovrahe svojega mirú in iznebiti se marsikaterih bolečnih čutov.

Hufeland: No, dobro tako; s takim nasvetom si utegne vsakdo pomagati, če le niso preveč razdražene njegove misli. Mene pa sedaj mika še posebno pozvedeti, kaj neki pravi Kant o mehkotnem in lahkotnem življenju ali o postrežbi na stara leta. Ali ugaja zdravju ali ne, da se stari ljudje varno ogibljejo vsega, kar jim dela težave? Nekaterih ni ganiti ali pregovoriti, da naj tudi v slabem vremenu gredó izprehajati se na zrak, zakaj lahkota jih pridržava v navajenem naslanjaču domá.

Kant: Izprašuješ me o takih razmerah, katere sam kot zveden zdravnik poznaš bolje; sa

si sam ne privoščiš nobenega počitka, ampak dan na dan tekaš od jutra do večera od tega bolnika do onega. Pa že vem, zakaj se obračaš name. Kar človek že sam vé, to rad sliši od drugega, ki mu potrudi njegove misli. — Če si star človek méni s tem podaljšati zdrava leta in sploh svoje življenje, da drugim naklada na ramena to, kar bi mogel sam opraviti, tedaj se jako moti; tako odlaganje lahnih opravkov ne prinese zdravja in ne odnese bolezni. Po taki poti star človek še hitreje peša in se stara. S prevelikim počivanjem izgubi telo polagoma vso svojo moč.

Pa tudi v glavi in mislih naj se s to ali ono rečjo peča tisti človek, ki želi dolgo živeti, zakaj rahlo napenjanje duha in rôk mu okrepuje dušo in telo ter ga ohrani čvrstega do večje starosti. Vsaj jaz ravnam tako, da rad mislim in delam tudi v starosti.

Hufeland: Da te ne zapeljem predaleč na to stran, stopi z menoj pred drugo človeško slabost, ki sicer ni vidna v telesu, ampak v muhastih mislih. Ta namišljena bolezen je težkomiselnost ali hipohondrija. Težkomiselni človek méni, da trpi vsako bolezen, o kateri kaj sliši govoriti ali čita v knjigah.

Kant: Tak siromak je pravi nasprotnik onega duhovitega junaka, ki ne pripusti svojim mislim, da bi ga zapeljale pod pot zdrave pameti. — On blêde o vsakaterem zlu ter si domišljuje, da ga zadene. Sedaj vidi to, sedaj ono nevarnost. Blodnja je vzrok te zatemnele zavednosti in slepe domišljije. Nekateri zdravniki sodite, da taka zmeda mislij prihaja od nepoznanega notranjega napenjanja ali od zaprtja po životu. Boječ človek, ki tega ne umeva, domišljuje si, da ga zalezuje kaka bolezen. Neče se ohrabriti, marveč huje in huje bega v razburjenih mislih ter kliče zdravnika na pomoč.

Hufeland: Rekel bi, da je še najbolje, če zdravnika pozove k sebi, dosti bolje, nego da se ogiblje zdravnika ter sam v sebi zapira svoje skrivne skrbi. Kaj takega ga zbega šele do cela. Če pa zdravnik pride o pravem času, predno se je še preveč navzel strahú, tedaj ga zdravnik z marljivim preiskovanjem in s prijaznimi, tolažilnimi besedami utegne toliko okrepčati, da mu vdahne zaupanja in veselja. Seveda bi tistemu, ki je še pri zdravi pameti, ne bilo treba nobenega zdravnika, ko bi hotel sam poiskati izvir svojega nemira. Toda tega izvečine niso zmožni. Na vsak način je torej najmodrejše, da tak nadležnik izpové zdravniku, zvedenemu možu, svojo dušno nadlogo.

Vpričo tega naj se spomnim muhastega bolehavca, ki si je domišljal, da ima ptiča v glavi,

kateri mu ne dá mirú. Mislil je, da ne okreva poprej, dokler mu ne spravi kdo ptiča iz glave. In res pride zveden zdravnik s skritim ptičem pri sebi. Bolnika potiplje in potrka krog in krog po glavi, naposled pa izpusti v rokavu skritega ptiča, da ga bolnik hipoma zagleda. „Glejte ga, ta je tisti ptič!“ „Da, ta je!“ In bolnik je bil ozdravljen.

Kant: Tvoji povesti ne oporekam, zakaj ti veš vse to in drugo po lastnih izkušnjah, jaz pa zajemljem svojo vednost in svoj dober svet le iz premissljevanja, kako bi človek z dušno močjo utegnil odganjati napade nezdravih mislij. Zmagovita moč duha mu v resnici prežene mučni nemir v glavi; kadar ga pa v resnici napade bolezen, tedaj se je pač ne more iznebiti kar z golim sklepom; s trdno voljo se iznebi le dotičnih boleznih čutov.

Vendarle tudi tedaj, kadar nas napade resnična bolezen, naš duh ni brez zmagovite moči. Tega nas uči zopet izkušnja. V mojih, nekako ploščnatih, pretesnih prsih ima gibanje srca in pljuč premalo prostora. Ta napaka mojega telesa me duší, včasih huje, včasih menj. V prejšnjih letih me je ta težava mučila tako, da mi je že presedalo življenje. To napako sem prinesel s seboj na svet. Kaj torej ž njo? Prenašati sem jo moral. In prenašala mi jo je duševna moč. Zdaj reci, kaj bi bil opravil z zdravili pri pretesnih prsih? Saj vi zdravniki niti naduhe, ki šele na stara leta muči človeka, ne znate ozdraviti.

Hufeland: Res je, da ni zdravila.

Kant: No, dobro zdravilo ima le trdna volja. Videl sem, da ne pomaga nič drugega, kakor potrpežljivo prenašanje. Dejal sem sam pri sebi: „Če hočeš, pa pozabiš take težave!“ In res, z mirnim srcem sem prenašal napade te bolesti, pa še zmenil se nisem več za njihovo nevarnost. In glej, prsi so ostale sicer tesne, a mir duhá mi je dajal mirno in jasno glavo ter si ohranil zdrave možgane. In ta vednost mi daje toliko veselega značaja, da v družini nikdar nisem lovil muh, ampak sem celó druge navdajal z veseljem. Med svojim modrovanjem pa sem se utapljal v duševno delovanje, katero pomnožuje življenje ter odganja čute telesne tesnobe. Čim bolj sem se zamišljeval v svoje modrijanske predmete, tem manj so mi nagajale tesne prsi, tem bolj zdravega sem se čutil na telesu. Kakor da bi bilo v prsih vse v navadnem redu, tako sem zatrl čute bolesterne tesnobe s tem, da nisem kar nič maral za to napako in za težave telesa, ampak vso pazljivost sem obračal na druge stvari, na svoje duševno delovanje in modrovanje.

(Konec.)

Nova svetloba.

(Spisal dr. Fr. L.)

Že dolgo ni nobena nova iznajdba tako zanimala učenih in neučenih prijateljev prirode, kakor „nova svetloba“, ki se je prikazala ob koncu minulega leta.

Meseca grudna namreč je poročal nemški profesor W. Röntgen v fizikalno-medicinskem društvu v Würzburgu o svojem novešem opazovanju posebne svetlobe. Vzel je za svoje poskuse tako imenovane Crookesove (r. Kruks) cevke, iz katerih je bil zrak izpraznjen, kolikor največ se je dalo. V to cevko sta bila napeljana oba tečaja ali pola močnega Ruhmkorffovega indukcijskega aparata, tako, da je moral električni tok udarjati skozi imenovano praznino. Cevka je bila pokrita s črnim, za oči neprozornim papirjem. Ko je električni stroj deloval, del je blizu cevke papirnato zaslonilo, ki je bilo na jedni strani pomazano z neko kovinsko prevlako (barij = platiński cijanir). Dasi je bila torej cevka čisto zakrita, vendar se je na bližnjem papirnem zaslonilu videla neka živahna svetloba, neko svetlikanje, kakor ob fluorescenciji. Soba je bila seveda popolnoma temna. Iz tega se je spoznalo, da je omenjena svetloba šla tudi skozi temni papir, kakor je šla tudi skozi papir zaslonila, ko so je zasukali s papirnato stranjo proti svetlobi; le kovinska prevlaka je zadržala svetlobo. Potem so deli med svetlobo in zaslonilo še druge stvari, n. pr. lesene, 2—3 cm debele deske, a tudi skozi te je šla svetloba skoro kakor skozi steklo. Toda tanka aluminijeva ploča je delala na zaslonilu že nekaj sence; še več pa debelejša. Jako tanka svinčena ploča ne pušča te svetlobe skoro nič skozi sebe.

Iz teh poskusov se je videlo, da gré nova svetloba skozi les, papir, meso brez ovire; ne gre pa v obče skozi kovine: le nekatere kovine so prozorne za to svetlobo, ako so ploče tanke.

Čim debelejša so ploče, tem manj puščajo svetlobo skozi sebe.

Nadalje se je videlo, da se razširja ta svetloba jedino le naravnost, da se nič ne lomi n. pr. ob steklu ali kadar sicer pride iz jedne tvarine v drugo, tudi je ogledalo nič ne odbija.

Röntgen je imenoval te nove žarke Xžarke in hotel s tem menda reči, da doslej niso bili znani, kakor je tudi še sedaj neznano njihovo bistvo.

Kdor je opazoval napredek električne znanosti v poslednjih petnajstih letih, vé, da oni znameniti pojavi v izsesanih ali izpraznjenih cevkah niso nič novega. Med drugimi učenjaki je zlasti Crookes zrak v cevkah izredčil neverjetno (pod $\frac{1}{1.000.000}$) in tako dobil pojave, ki so

res čudoviti. Ako gre indukcijski tok skozi tako praznino, nastaja električna svetloba v raznih oblikah in v raznih barvah, ako so gazi v cevkah različni. Ta svetloba izhaja iz negativnega tečaja ali katode, zato jo imenujejo katodno svetlobo (Kathodenstrahlen). Te svetlobe torej niso šele sedaj odkrili; ta se dá prav dobro zagrniti s temnim papirjem. Ona svetloba, katero je odkril Röntgen, je druga svetloba, ki ima drugačna svojstva, čeprav izhaja tudi iz negativnega tečaja, ali bolje: od tam, kjer zadevajo katodni žarki ob stene prazne cevke. Potem takem rečemo lahko tako-le: Katodna luč v Crookesovih cevkah ima žarke (X) posebne vrste, ki imajo posebne lastnosti in se zatorej res smejo imenovati: nova svetloba.

Kakor smo že omenili, je jedna izmed lastnostij nove svetlobe ta, da svetlika, ako zadene na kovinsko pločo. Prav to je pač pokazalo pot, da jo je Röntgen odkril.¹⁾ Odkrili je pa niso poprej zato, ker je niso ločili od katodne svetlobe. Tudi v iznajdbah je — kakor drugodi — treba imeti nekoliko sreče.

No, najlepše so se pokazali uspehi novega odkritja s fotografijo. Zares, ako je nova moč — svetloba, v fotografiji se mora razodeti. Dné 4. prosinca je razkazoval prof. Röntgen v učeni družbi v Berlinu fotografije, ki so bile narejene z novo svetlobo, n. pr. človeško roko, od katere so se videle samo kosti, le malo (kot senca) tudi meso. Kako so se napravile te slike? Znano je, da ima fotograf svoje občutljive steklene ploče, s katerimi naredi prvo ali negativno sliko, trdno zaprto v kaseti, kamor ne more svetloba. Nova luč pa je naredila na bromovoposrebreni ploči sliko tudi skozi leseni ali papirni pokrov.

Ko se je zvedelo o tej iznajdbi, delali so takoj poskuse tudi na Dunaju.²⁾ Izsesali so zrak iz steklene cevke in napeljali skozi praznino tok Ruhmkorffovega induktorja. Kmalu so se pokazali Crookesovi svetlobni pojavi.

Tu so vzeli občutljivo fotografsko suho pločo, deli jo v popolnoma zaprto leseno kaseto, na vrh deli še leseno desko, in šele na to svetečo cevko. Žarki so morali torej skozi les do ploče. Za četrto ure so vzeli pločo iz kasete in po kemijski poti spoznali, da je svetloba prišla do nje. Da bi se še bolje prepričali, deli so v

¹⁾ Prof. Röntgen je sicer izdal o svojem odkritju brošuro, a pisatelj teh vrstic je še ni mogel dobiti v roke; le iz drugih poročil sklepa o načinu samem.

²⁾ O teh poročila dr. J. M. Eder v »Photogr. Correspondenz« št. 2. str. 85.

kaseto nad pločo tanko svinčeno mrežo in kmalu spoznali, da se je naredila na ploči podoba mreže prav določno. Torej je bilo izpričano, da je tukaj delovala nova svetloba, ki je šla skozi les, a ne skozi svinec. Prepričali so se, da predira ta svetloba vsak les, (celo oglajeni ali politirani mahogonijev les), debelo črno usnje, debeli črni papir, 1000 strani debelo knjigo.

Dné 14. in 15. prosinca so poskušali fotografovati tudi roko ali nogo po tem načinu. Treba je bilo pač razsvetljevati pločo 1—2 uri,

a podoba roke, to je: kostij, ki so v roki, naredila se je prav določno.¹⁾ Podoba je prav taka, kakor bi bila odtisnjena roka iz kostnjaka.

„Nova luč“ se je res komaj nekoliko pokazala. Ne smemo se prenačgiliti, da bi si obetali ne vem kaj od nje. A to je izvestno, da je tu zopet velik korak na poti napredka, katerega se po pravici veselimo. Upamo, da prav kmalu zopet kaj izpregovorimo o njej.

¹⁾ Ako bo le mogoče, objavimo v kratkem kako podoba po tej poti narejeno.

Književnost.

Hrvaška književnost.

Književno društvo sv. Jeronima.

(Poroča o. *Hijacint Šalamun.*)

To za hrvaški narod velevažno društvo se razcvita od leta do leta ter širi med prostim narodom. Društvo ima po zadnjem izkazu do 31. grudna leta 1894. že 12.153 udov. Zraven teh omenjenih udov ima društvo tudi še letne ude, kateri plačujejo na leto 1 krono ali 50 novčičev; do konca l. 1894. jih je bilo vpisanih 2495. Imetja ima do sedaj 155.991 for. 34 nov. Društvo je izdalo lani svojim udom petero knjig, ki so vseskozi dobre, zanimive in narodu primerne. Prav zato upamo, da bodo čimdalje bolj segale v narod, vzbujale, učile in pripravljale ga za boljšo bodočnost.

Danica. *Koledar i ljetopis društva svetojeronimskoga za prijestupnu godinu 1896.* 8° str. 226. Cena 25 novč. — Letos je tiskana Danica v 42.000 iztiskih, znamenje, kako je priljubljena pri hrvaškem narodu. Novih udov je prirastlo 737.

Med zabavnimi in poučnimi spisi omenjam kratek životopis † nadvojvoda Albrechta s sliko. — „Spomen osamstogodišnjice osnutka biskupije Zagrebačke, priobčil I. Barle“ nam podaje kratek pregled osemstoletnice zagrebške nadškofije. Popisuje s kratkimi, a krepkimi besedami težave in bridkosti škofije v teku let. Med drugimi se spominja narod blaženih dnij cerkvene samostalnosti, ko je imela biskupija svoj lastni staroslovenski obred, z besedami: „Naši djedovi dobili su od sv. oca pape osobitu povlast, da mogu njihovi svećenici vršiti službu Božju i jezikom staroslovijenskim, to jest, onim jezikom, kojim su se služili sv. Ciril i Metodije, slovijenski apostoli. Taj dokaz očinske ljubavi veselio je dakako naše predje, ali našlo se je takodjer ljudi, osobito po gradovih dalmatinskih, gdje je bilo više talijanskog življa, koji je priječio službu Božju u narodnom jeziku...“ ter omenja tudi zibel staroslovenskega obreda na

Češkem, samostan sv. Prokopa. — Potem sledé kratki opisi nekaterih hrvaških mest, omenja se znamenitost in veljava mesta Križevca v srednjem veku, škofijska stolica (palača) grško-katoliškega škofa ter imena tam od l. 1801. vladajočih škofov tega obreda. Vsak Hrvat se lahko ponaša z mestom *Senjem*, kateri je baje bil že ob času Lucija Tarquinija Superba sezidan, postal v krščanski dōbi škofijski sedež, katerega „biskupski dvor“ je dal sezidati veliki dobrotnik in nepozabljeni biskup Mirko baron Ožegović barlabaševački za 60.000 gld. osnovavši tudi senjsko gimnazijo. Z živimi besedami nam pripoveduje o nekdanjem blagostanju ter današnjem propadu trgovine v Senju, Kraljevici in Bakru. — *Tužna baština*, katero je napisala Milena S. Pokupska, je zajeta iz narodnega življenja. — Čitatelji zvedó v Danici mnoge gospodarske drobtinice in tudi nekaj malega o Kneippu in njegovem zdravljenju. — Stari znanec pop Joso nam posebnim načinom in v prekrasnem narodnem jeziku opisuje svoje krajišnike in podaje slike iz tužnih turških časov. — Prst božji nas uči o naphu in kazni dvojih zaničevalcih Boga. — Nadalje seznanja Danica svoje čitatele s slavnostjo *Pre-radovičevega* spominika v Zagrebu l. 1895. in o ljubljanskem potresu. — Zgodovinski životopis „Pavao Horvat, biskup zagrebački“ (1379—1387), nam slika vesele in žalostne dogodke med brati Hrvati, posebno pa proti koncu njegovega škofovanja, v katere je bil zapleten s svojimi brati; končal je življenje v nekem samostanu. Pomenljive so torej besede pisatelja Ferda Šišića na koncu: „Krvavi su ti dani hrvatske prošlosti, ali su slavni, kao što su slavna i imena braće Ivana i Pavla Horvata.“ S Slovenci vred so imeli naši bratje Hrvati žalostne dneve gledé samostalnosti, kakor je še v sedanjem času. — Čitatelja kratkočasijo tri narodne pripovedke, smešnice in uganke, h koncu zveš, kakšno bode l. 1896 in kje bodo sejmi v tekočem letu. V Danici torej dobi vsak, posebno pa čitatelj prostega naroda, dovolj pouka in zabave. V hvalo moramo reči, da to društvo

ravno tako deluje za narod, kakor naša družba sv. Mohorja za Slovence.

Urota Zrinsko-Frankopanska. Drugo izdanje. Tisak i naklada knjižure L. Hartmana.

Zagreb. — Ta znameniti, živo pisani historični roman slavnega hrvaškega pisatelja je izšel ravnokar v 2. izdanju, a povsem predelan v jednom zvezku. Lepo broširana, 531 strani obsegajoča knjiga stane le 1 gld. Roman obdeluje velik in pretragičen del hrvaške zgodovine.

Razne stvari.

Bajeslovne opazke.

Gotovo ustrezemo marsikateremu bralcu, če podamo nekaj pojasnil h „Knezu Ljudevitu“. Kdor hoče umevati pesnika, znati mora vsaj najpotrebnejše stvari iz slovanskega bajeslovja. Zato bomo prav kratko razložili pomen bajeslovnih besed, katere rabi pesnik.

V prvi pesmi se imenuje „Perun“. Bil je Slovanom nebesni bog, kateri pošilja strele z neba, gospodari oblakom in gromu. Navadno so ga častili za najvišjega malika, gospodarja narave. Morán ni bajeslovno bitje, pač pa „Morana“, katera se imenuje v drugi pesmi. Bila je boginja smrti in zime. „Odganjati oblast Morane“ se pravi, odvrčati nesrečo. Ob tem se misli najprej na nezgode, katere zadenejo poljedelca, potem pa na vse druge nevarnosti. Njej nasprotna je „Živa“¹⁾, boginja spomladi, mladosti in ljubezni. „Svetovit“ je solnčni bog, kateri daje zemlji rodovitnost z gorkimi žarki. Da bi ga bili častili južni Slovani, ne dá se zgodovinsko izpričati, pač pa je bil pri nekaterih severnih rodovih najvišje božanstvo.

V najstarejši dōbi Slovani niso imeli posebnih hramov za malikovanje; šele pozneje so jih zidali in okrasili, kolikor je premogla njihova domača umetnost. Tak hram si misli pesnik v pesmi „Dvojni up“. V prvih časih Slovani niso imeli posebnih svečnikov, ampak hišni oče je moral skrbeti tudi za bogoslužje. Bil je svoji družini vladar v dušnem in telesnem oziru. Tak je knez Varna.

„Tajni rog“ Svetovitev je bil na otoku Rujanu. V svetišču je stal kip tega malika, kateri je držal v roki rog. Vsako leto mu je svečenik napolnil rog in pustil vino v njem do prihodnjega leta. Čez leto in dan je pogledal, koliko vina je še v njem, in iz množine ostalega vina je prerokoval ljudstvu, kakšna bo letina prihodnje leto. To se je zgodilo na Svetovitev praznik. Pesnik je ta običaj prestavil s severa na jug.

Kres se je vsako leto sežigal na čast solnčnemu bogu, ker solnce takrat dospe do najvišje moči. Krščanstvo je pustilo Slovanom ta priljubljeni običaj, kateri se je, kakor je dovolj znano, ohranil do današnjega dné. Tudi običaji so bili podobni današnjim.

¹⁾ Ker tu ne pišemo znanstvene razprave, razlagamo božanstva tako, kakor je bilo doslej običajno.

Darovali so se bogu živali in rastline; to je bilo odvisno od tega, komu se je darovalo in zakaj. Razni bogovi so dobivali razne daritve. Darovali so ali zato, da molijo boga, ali da se mu zahvalijo, ali da ga česa prosijo. Ljudij niso darovali; in če se čita včasih, da so tudi Slovani klali ljudi malikom v čast, so to le jako redki slučaji, kateri so se dogajali včasih v krvavih vojskah.

„Divje deklice“ so bajeslovna bitja, katera so po mislih starih Slovanov prebivala po gozdih in na poljih. Sploh so mislili pogani, da živé v vsakem kraju posebni duhovi, katerim so dajali različna imena. Njihova pamet jim je pričala, da mora biti Bog povsodi pričujoč, in ker niso poznali pravega Boga, mislili so si povsodi vse polno duhov in malikov.

„Kresnik“ (str. 33) ni posebno božanstvo, vsaj s tem imenom ne, ampak je priimek solnčnega boga, katerega so mu dali zaradi njegovega praznika — kresa.

„Lada“ je bila boginja veselja in ljubezni. Zlasti Poljaki so jo častili, pa tudi južnim Slovanom je bila znana.

„Vesna“ je boginja pomladi, katera vzbuja cvetlice iz zimskega spanja.

Že prej smo omenili „Morano“, da je hudobna boginja, katera donaša zimo in smrt. Pesnik si jo misli (str. 37) kot sovražno človeškemu rodu. Sreča ji je zoprna, zato ščuje Slovence k boju in k neslogi in se raduje njihovega pogina.

„Sveti ogenj“, katerega omenja pesnik na str. 65, se je res zažigal Perunu. V Kijevu so pred Perunom žgali „večni ogenj“ iz hrastovega lesa. Ker so si mislili, da nebesni solnčni bog ogreva zemljo, častili so ga z ognjem. Bolj navadno pa je bilo ognjeno češčenje pri Svetovitu.

Na strani 66. imenuje pesnik „svete ptice“ čuka, sovo in sokola. Da bi bile ravno te ptice svete Perunu, ne more se reči, pač pa se omenjajo v bajeslovju. Sova in čuk pomenita grozo in sovraštvo, sokol je v zvezi s solnčnim božanstvom, zlasti z Radegastom.

„Besii“ so zlobni duhovi, kateri se neprestano bojujejo proti dobrim bogovom. Njihov namen je škodovati ljudem, kjerkoli morejo. Ljubezni ne poznajo, v večnem sovraštvu do vsega dobrega trpé sami in ne privoščijo sreče nikomur. Dobri bogovi

jih zadržujejo v zlobnem početju, zato cvilijo in se hudujejo, kadar človek časti dobra božanstva. Prav dobro kaže pesnik na str. 66, kako so si predstavljali naši poganski pradedje ta boj. V takih čutnih in okornih prisposodobah so si predstavljali razmerje med Bogom in hudobnim duhom.

„Belin“ (str. 66.) pomeni belega boga, to je boga luči in svetlobe. Tukaj pomenja solnce.

V naslednjih vrstah se slika Svetovit kot solnčni bog; „na zlatih kolesih se vozi“, ker solnce vsak dan kakor ognjen voz prevozi nebo od vshoda do zapada.

„Vojska počiva v Mórani“ pravi se: vsa vojska je ubita, mrtva. „Solnce obsega vso zemljo“, ker jo razsvetljuje od vseh strani. Kakor vladar s prestola, gleda solnce na vso zemljo in ji daje življenje s svojo gorkoto. „Svetli duhovi“ pomenjajo dobre duhove, „temni duhovi“ pomenjajo „bese“, zle duhove.

V pesmi „Besi“ na str. 67: si misli pesnik, da se snidejo hudobni duhovi in vkup radujejo, ker so v toliko nesrečo pahnili pobožnega kneza Varno. Slabotnost ljudij nasproti bogovom opevajo, a ne iz usmiljenosti, ampak zaradi škodoželjnosti in sovraštva do ljudij in do bogov.

„Pol je našega sveta, in pol ga Svetovit ima“ pevajo, ker so si mislili nekateri poganski rodovi, da bi dobri bogovi radi premagali hudobne, pa jih ne morejo, ker so ti jednako močni. Zato zmaga sedaj ta, sedaj ona stran; sedaj pripomorejo hudobni duhovi hudobnežem do vlade, potem zopet dobri bogovi pobožnim dobrim ljudem. Zato se usoda ljudij tako izpreminja na svetu. Ta nauk ni prav slovanski, ampak je vzet iz perzijskega bajeslovja.

„Mlada vdova joče v rjuhi.“ Pri poganih je bila usoda vdov zelo žalostna. Navadno se ni smela drugič omožiti, ampak je tugovala za umrlim soprogom v žalostnem oblačilu, če je niso žive sežgali z mrličem vred (to se je pri severnih Slovanih večkrat dogodilo).

„Gradež“ (stran 68) je otok na severnem obrežju jadranskega morja, kake tri ure po morju oddaljen od Ogleja. Sedaj je na njem majhno ubogo mesto z znanim morskim kopališčem, a nekdanje je bil jako mogočen. Tam so stolovali sloveči patri-

jarhi, kateri so imeli oblast čez otoke in celó čez Benetke nekaj časa. Tak patrijarh je Fortunat.

„Morske deklice“ so morske vile. Dasi Slovani niso častili posebnega morskega boga, mislili so si, da imajo tudi vode, zlasti studenci in reke, svoje duhove, kateri prebivajo v njih. Včasih so bili ljudem prijazni, mnogokrat pa sovražni (povodni mož).

„Vodomec“ (str. 99.) je povodni mož. Navadno ga opisujejo pravljice kot hudobnega, tu si ga misli pesnik kot modrega starca, ki prebiva na dnu vode.

V spevu „Pevec“ proslavlja pesnik dobre bogove, kakor so jih slavili stari Slovani po svojih nazorih. Prešla je zima, zato so besi zbežali in Morana se je skrila; njihova oblast je zmagana od dobrih bogov. Po vrsti se opevajo bogovi, ki so prijatelji poljedelcu. „Vesna“ je pomlajena zemlja,

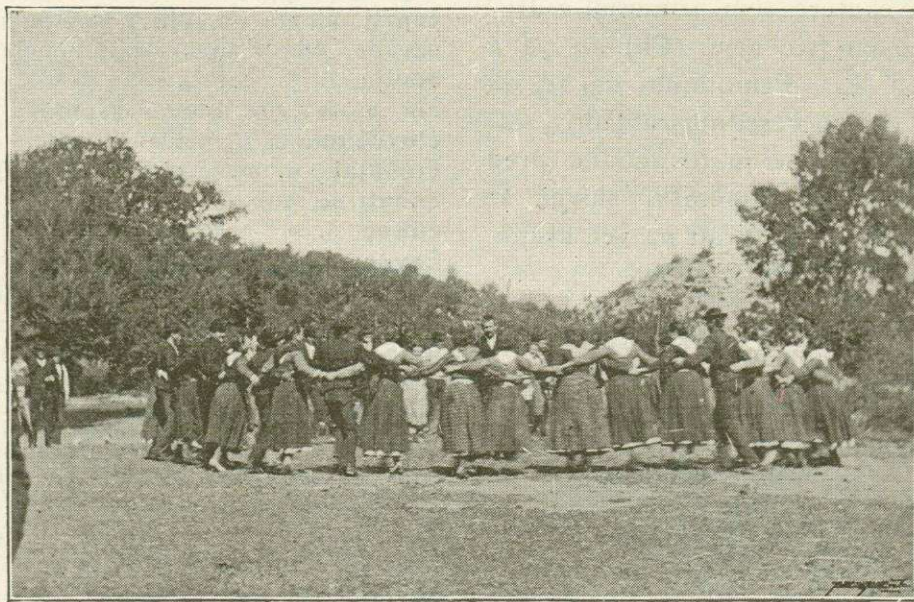
„Vile“ se vzbude iz zimskega spanja na polju in na gorah in pomenijo življenje, katero priklje na dan. Proslavlja se zlasti „Svetovit“, ker solnce z gorkoto oživi zemljo spomladi. Pri poljskem delu pomagajo človeku bogovi, njegovi prijatelji. „Lada“ in „Živa“ pomenita tu isto, kar Vesna.

„Porevit“

je bil malik na otoku Rujanu s petimi obličji, brez orožja. „Rugevit“ je bil ravno tam, a je imel sedem obrazov, jedno samo teme, ob boku sedem mečev, na prsih so mu gnezdile lastovke. Nekateri bajeslovci razlagajo to tako, da je pomenil Porevit pet zimskih mesecev, Rugevit pa sedem poletnih mesecev. Spomladi premaga Rugevit Porevita. Te razlage se drži pesnik na str. 102.

„Kurenta“ si pesnik ne misli tu v smešnem pomenu, ampak kot solnčnega boga. Trstenjak pravi, da pomeni njegovo ime orača. „Sitivrat“ pomeni boga setve. „Jarilo“ je bil pri Belorusih bog spomladi. Mislili so si ga kot zalega belega mladeniča. Imel je bel plašč, belega konja, na glavi venec cvetja.

Kakor zemlja rodi cvetice in sadove, tako so si mislili Slovani, da zemska boginja rodi dete „Lado“. Južni Slovani se spominjajo v narodnih pesmih istega božanstva, a pravijo, da je deklica „Doda“. „Mokoš“ zbira oblake na nebu in po-

Kolo na otoku Krku.

šilja dež na zemljo. „Striboga“ so imenovali Poljaki boga vetrov. „Trut“ pomeni skoro gotovo isto, kar Krsnik, če je bil sploh malik tega imena. „Šetek“ je tolik kakor palec. Pravili so, da stanuje najrajši blizu ognjišča. „Čadež“ je večji od njega, na pol kozel, na pol človek in se greje na pečinah. Pravili so, da je rad dobre volje, pa, če mu kdo nagaja, odtrga skalo in pobije zlobneža. „Prija“ pomeni prijazno boginjo (Lado) ali srečo.

(Dalje.)

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčil I. Šašelj.)

V naslednji zbirki podajem častitim naročnikom „Dom in svet“-a nekaj besed in izrazov, katera rabijo Belokranjecem ob hrvaški meji. Zapisal sem samo take, katerih Pleteršnik v novem slovensko-nemškem slovarju ali sploh nima, ali pa jih rabi v drugem pomenu. Nekatero sem primerjal z drugimi ali v Pleteršnikovem slovarju (Pl.) ali pa v „Letopisih Mat. Slov.“ (L.). Pripomnim naj še, da krije Bela Krajina še obilno besednih zakladov, ktere je treba le zbirati. Da se je to zgodilo pred nekaj leti, bil bi Wolfov slov.-nemški slovar še dokaj narastel. Trebalo bi pa nabirati na več krajih.

'Aždaj, a, m., zmaj.

bácati, težko hoditi = gácati.

bácina, e, f., gl. bátak.

bálati, metati, kepati.

bánjati se, kopati se v banji.

bánjkati = bánjati.

bátak, a, m., vol z debelimi a kratkimi rogovi.

bataljirati se, prepirati se.

bátavljje, a, n. coll., turšični štori, ki ostanejo v zemlji, kadar se pospravi turšica.

bedalija, e, f., bedarija.

bédjak, a, m., bedak.

bélač, a, m., orodje, s katerim se beli kolje.

bélat, i, f., drevo ima tri dele: kora (skorja) in srce, med njima pa je bélat, adj. beláten.

benáriti, neumno ravnati.

bérlača, e, f., berla, bergla.

bérlati, metati, krepeliti.

bérsa, e, f., der Weinstein.

bérsar, a, m., kdor brzo skupljuje.

bístrica, e, f., češplja.

blájsati, plapolati. Prim. plajzikati v L. 1894, str. 32.

blínka, e, f., ime beli psici, m. belínka.

bóčina, e, f., bok.

bókast, adj.; bókasto gledati, škiliti.

bol padéča, božjast.

bólét, a, m., znamenje, ki se naredi na preji, kadar se snuje.

bolétati, zaznamovati.

bómbak, a, m., bombaž.

brbnjati, brazdati; perf. brbniti.

brécati, brékati, kolcati se; bréca se mi.

breska, e, f., breskva.

brézik, a, m, brezova hosta.

bríziti, brigati.

brínda, e, f., človek, ki zmirom godrnja in sam s seboj govori. Prim. „brunda“ v Pl.

brlúhati, bruhati, hervorströmen (od vode).

brodnja, e, f., brozga.

brúkniti, aufstossen.

brúnčati, brenčati, doneti; zvon brunči.

búzati, plapolati.

cándrati, kričati, vpiti.

cávsati, kavsati.

cépanka, e, f., poleno.

cérík, a, m., cerova hosta.

cerkvenják, a, m., cerkven ključar.

címati, cukati, zupfen.

cókelj, a, m., deščica pri kolovratu. Pl. ima cokla.

cota, e, f., die Franse.

curki, ocurki, ov, m. pl., die Kerzenabfälle.

cuzljáti, curljati, kleinweise tröpfeln.

cvíkati, cviliti.

cvrzúgati, škrtati, knarren.

čájati se, kaditi se.

čápra, e, f., roga v zaničljivem pomenu.

čáprati, sem in tam hoditi.

čbélec, a, m., der Bienenschwarm.

čéden, a, m., tjeden.

čékati, čakati.

čépati, počepati.

čéprlj, a, m., = prlj, a, ročica pri vozu.

čerápe, pl. f., nogavice iz debele volne.

čevlja, e, f., čevelj.

čin, a, m., žila n. pr. v kamnu.

človécina, e, f., velik in močen človek.

čréšnjak, a, m., črešnjevca (fižol).

čúbati se, čubiti se.

čúkec, a, m., petelin.

čúven, adj., wachsam.

dákaj! adv., seveda, ja wohl, freilich.

ded, a, m., die Stacheldistel, cárduus acanthoides.

délača, e, f., rogovilasto obtesano drevo na treh nogah, na katerem se kaj dela, teše, seka itd.

délanec, a, m., delano vino, der Kunstwein. Naj pripomnim tu k Navratilovi besedi „delano vino“ v „Dom in svet“-u 1894, str. 91, da rabi ta izraz v vsi Beli Krajini za n. Kunstwein.

deske, pl. f., die Todtenbahre; deti koga na deske, aufbahren.

dévetak, a, m., človek, ki ima na obeh rokah samo devet prstov.

deževít, adj., deževen.

dígati, vzdigati.

dígniti, vzdigniti.

divljáča, e, f., divje, necepljeno drevo.

dívljast, adj., divji.

dížma, e, f., žila n. pr. v kamnu.

dížmast, adj., žilav.

dobríčest! če kdo odhaja in pravi „Z Bogom!“ odgovorijo mu: dobríčest! ali hodite dobríčest!

dobríčko, adv., dobro veliko.

dobrúsiti n. pr. domu, privleči se.

dolgopétká, e, f., trta s podolgovatimi jagodami.

dolgovást, adj., podolgovat.

dogóvoren, adj., zgovoren, beredt.

dogrízati, pojedati; on me zmirom dogriza.

dak, conj., dokler.

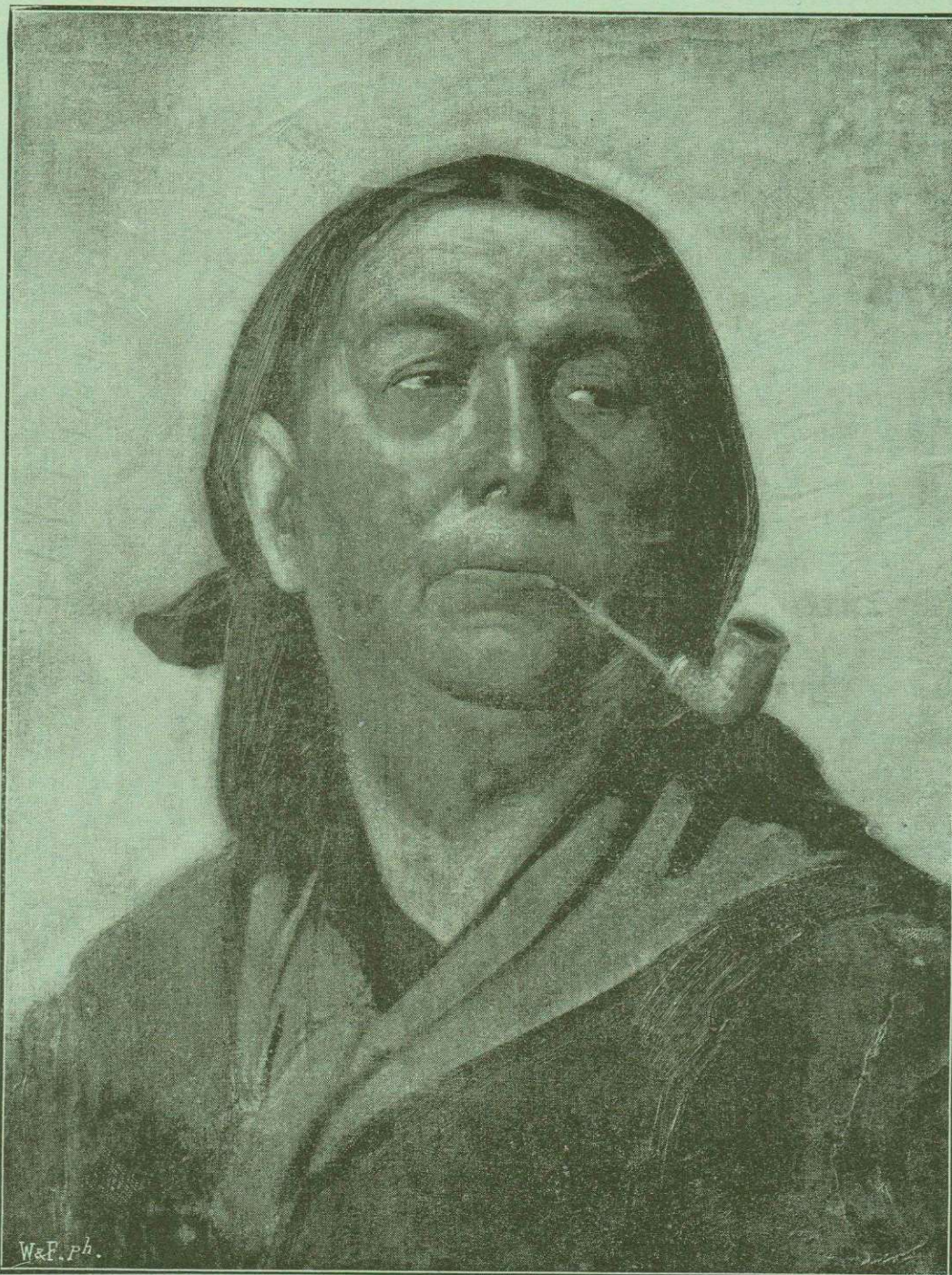
dôma, adv., rabi v pomenu zuhause in nachhause; gre dôma = domov.

dómuh, adv., nachhause (Semič).

dopómni se, spomni se.

(Dalje.)

Popravek. V pesmi „Knez Ljudevit“ v 3. številki na str. 66 v drugem predalu zadnji vrsti čitaj **kinkne** nam. knikne.

Po novi šegi. (Slikal S. Ogrin.)

Slovenska pesmarica.

Zdi se nam potrebno, prijatelje družbe svetega Mohorja še posebej opozoriti na jedno knjigo, ki začne to leto kot družbena knjiga izhajati. To je „Slovenska pesmarica“.

Koliko vrednost ima pošteno petje za ves narod, kakor za posameznike, tega nam ni potreba tukaj razkladati. Omenimo le krasne besede našega nepozabnega škofa Antona Slomška, katere je zapisal pred tri in štiridesetimi leti v svoji pesmarici: „Šola vesela lepega petja“. On pravi ondi: „Vesela pesen žalostno srce zvedrí — mila pesen ohladi njegove rane. Lepa pesen je božji dar.“

Slovenci v obče radi pojejo, toda naše krasne pesni so še vse premalo prodrle v sredino národa. Pri poliču sladkega vinca ali omamljivega žganja res da marsikdo povzdigne svoj glas in zakroži kakšno pesmico, ali ne vprašajmo, kakšna je ta pesen. Čestokrat je prav nespodobna in nelepa. Zlasti ob jezikovnih mejah, v prvi vrsti na Koroškem, čujemo dostikrat mladeniče in tudi deklice take pesni prepevati. Namesto slovenskih pesnij pa se širijo tukaj tudi nemške. Ali temu se ne smemo čuditi. Saj se otroci v šolah po Koroškem vadijo le nemške pesni popevati; slovenskih pesnij mili glas se žal ne sliši iz njihovega grla.

Pri tako žalostnih razmerah je pač opravičena želja vsakega rodoljuba, da se prej ko prej odstrani ta rana na sicer zdravem telesu slovenskega národa, t. j. da se domača poštena pesen razširi med najširje sloje našega ljudstva. To so izkušali doseči pri nas navdušeni prijatelji slovenske pesni s tem, da so ustanavljali pevska društva, prirejali pevske veselice in tako širili slovensko petje v raznih krogih. Ali to se je godilo le bolj po mestih in trgih. Na deželi, med priprostim slovenskim národom, pa se še niso dovolj razširila pevska društva. Le tu pa tam je kak navdušen rodoljub zbral vaške mladeniče in deklice, vadil jih v petju ter tako stvaril majhen zbor. Taki pevski zbori se morajo med Slovenci pomnožiti; slovenska pesen mora dobiti tudi v najmanjši vasi svoje častno mesto. V tem smislu imajo naši učitelji in oni duhovniki, ki so zvedeni glasbeniki, pa tudi orgljarji mnogo lepega in zaslužnega dela med našim ljudstvom. Vsaka večja župnija bi naj imela svoj pevski zbor. Duhovnik ali učitelj ali drug izurjen pevec bi prevzel mesto pevovodje. Ob nedeljah in praznikih bi imeli po dosluženi službi božji skupno pevsko vajo, in tako bi se oživljale med našo odrastlo mladino ne le cerkvene, temveč tudi druge poštene domače pesni. Uspeh takih društev bi se kmalu pokazal; saj je vsakemu znano, kako blažilno vpliva na človeško srce lepa pesen.

Velika ovira in zadržek pri snovanju pevskih društev pa je bilo in je še zdaj med drugim

tudi to, da je težko dobiti potrebnih muzikalij, t. j. tiskanih napevov z besedami vred. Res, da je mnogo pesnij in napevov izdala zaslužna naša „Glasbena Matica“ v Ljubljani, toda vse te skladbe so za naš priprosti národ predrage.

Marsikateri navdušen prijatelj slovenskega petja je morda že tu in tam na kmetih namerjaval osnovati kako pevsko društvo, ali preveliki stroški so ga zavirali v njegovem namenu, in dobra misel je ostala neplodovita in mrtva.

To oviro hoče odstraniti „Slovenska pesmarica“, katero začne to leto izdajati družba sv. Mohorja. Uredbo te pesmarice sta prevzela znana naša glasbenika in skladatelja, g. župnik Jakob Aljaž na Dovjem (na Gorenjskem), in koncertni vodja „Glasbene Matice“ v Ljubljani, g. Matej Hubad. „Glasbena Matica“ sama je proti primerni odškodnini dovolila, da sme Mohorjeva družba vse, po „Glasbeni Matici“ izdane skladbe porabiti za svojo pesmarico.

„Slovenska pesmarica“ bode v treh ali štirih snopičih izšla, izmed katerih bode vsak okoli 200 strani v prav lični in praktični obliki obsegal. V letošnjem prvem snopiču bodete našli skladbe raznih priljubljenih skladateljev, in sicer A) moške zборе, B) mešane zборе in C) nabožne pesni. Med temi bode več prav lahkih, obče znanih četverospjevov, ki ne bodo delali pevcem nobene težave; a tudi za izvežbane pevske zборе je nekaj večjih, umetnih skladeb pridejanih, toda le take, ki so se že v izobraženih krogih udomačile. Pesmarica bode torej tako urejena, da bo služila omikanemu, kakor tudi priprostemu pevcu.

Pa tudi na tiste ude družbe sv. Mohorja smo se ozirali v tej pesmarici, ki ne poznajo sekiric ali nôt, in ki niso pevci. To pa smo dosegli s tem, da smo za vsako skladbo, ki je tiskana štiriglasno in ima med nôtami tudi besedilo (po jedno ali dve kitici), ponatisnili takoj spodaj vsopesen. Na ta način dobijo tisti udje, ki niso pevci, lepo zbirko slovenskih pesnij, in ta pesmarica jim bode služila kot nekaj „cvet slovenskega pesništva“. V teh pesnih bodo našli veliko lepega, vzvišenega, blažilnega. Ker ima ta pesmarica namén, da nese plemenito slovensko pesen v najširše kroge slovenskega národa, zato bodi tudi vsakega prijatelja slovenskemu petju sveta dolžnost, da širi in gladi tej pesmarici pot v najnižjo kočjo slovenskega seljana. Vsak pevec, bodi si mladenič ali deklica, vsak ud kakega slovenskega pevskega zbora, naj se že zaradi te pesmarice vpiše letos za Mohorjana, ako se še ni prej prišteval naši veliki družbi. S tem bodete, slovenski pevci in pevke, najbolje pokazali, kako visoko čislate plemenito pesen slovensko.

V Celovcu, dné 25. prosinca 1896.

Dr. J. S.